

ମେଘଗୁର

XI

9-10-11-12

VSEBINA:

France Bevk: Prvo leto (Konec.):

7. Pesnik	153
8. Panslavisti	155
9. Obilo nerodnosti	156
10. Poglavje, ki govori o kočljivi stvari	158
11. Stavka	159
12. Strahovi	160

Prof. Fr. Omerza: Ajshilova Orestija:

Agamemnon. (Dalje.)	163
-------------------------------	-----

Prof. Fr. Pengov: Kri 168

Dr. I. Pregelj: Iz moderne 174

Dr. Pavel V. B.: Prvi polet preko Atlantskega morja 179

Fr. Omerza: Epigrami 182

Dr. J. Debevec: Zakaj, kako in kaj naj čitam? (Konec prvega dela.) 183

Sadar Ivan: Legenda 185

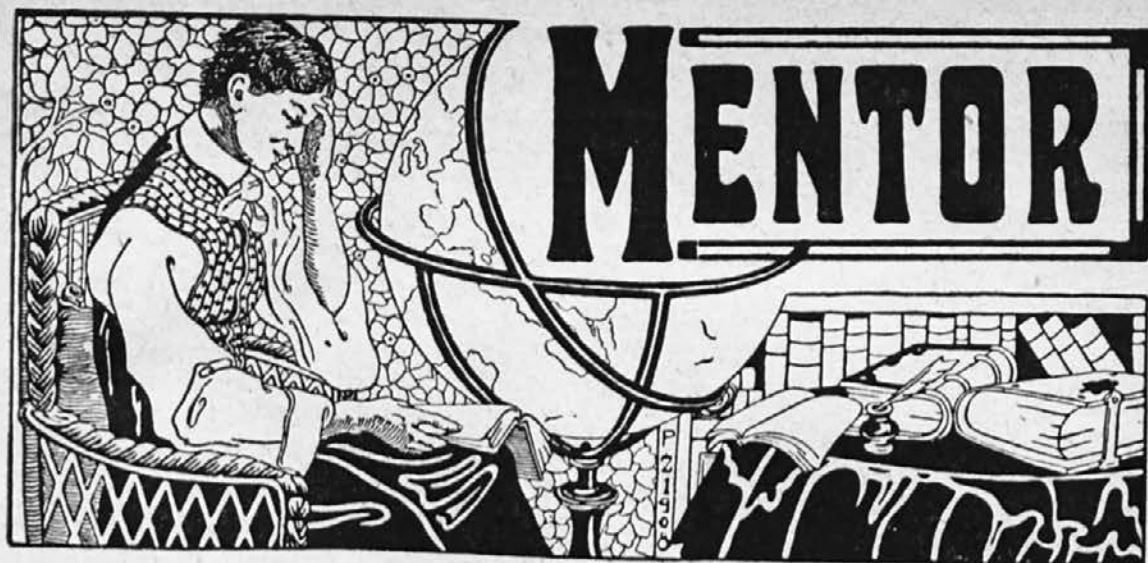
Višoki vzori: Prizanesljivost. — Doma 186—187

Književni pomenki: Staroslovenska sv. maša 188

Drobiž: Ob stoletnici Knobleharjevega rojstva. — Slovenski stenografje. — Dijaki-abstinentje. — Brezžični telefon 188—192

Zgodovinske anekdote: Buffalo Bill. — Rešitev uganke iz 7. štev. 192

Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano prvega dne v mesecu in stane za dijake 4 K, za druge naročnike 8 K na leto.

Letnik XI.

1918/19.

Štev. 9., 10., 11., 12.

Prvo leto.

Slike iz dijaškega življenja. — (Konec.)

France Bevk.

7.

Pesnik.

Na važno poglavje ne smem pozabiti.

Zlati nauk: prva je šola! me je opominjal neprestano, nemščina in gosli sta mi zagrenili to in ono brezskrbno urico, ko so bili drugi prosti. Vendar se nisem utopil popolnoma v šolske knjige, zahteval sem tudi zase katerega trenutka — postal sem pesnik.

Součenec Martin, ki je bil suhljat in prikupen dečko, mi je posodil Gregorčiča in Jenka. Bral je tudi nemške pesnike in mi povedal to in ono. Bral sem pridno. Izluščil sem skrivnost rime in v zatišju poskusil skladati. Pesmi so bile okorne, ritma nisem poznal. Skrival sem jih kot grešno in prepovedano stvar. Zapisnik sem nosil vedno s seboj, da ga kdo ne najde.

Nekoč ga je dobil Adolf na mizi.

»Čigave so te pesmi?»

»Ah, nič! Prepisal sem iz knjig.« Ugrabil sem mu svoj zaklad iz rok.

»Čakaj, da preberem,« je dejal.

Pa nisem pustil. Dasi sem se zlagal in

mi je Adolf bržkone verjel, nisem upal dvigniti oči od mize. Bil sem rdeč; srce mi je tolklo.

Pesem, ki se mi je zdela najboljša, sem pokazal Martinu. Prepisal sem jo na poseben papir in mu jo porinil: »Kakšna je?»

Začela se je tako:

»V grmovju peva ptičica
pesem sladkega srcá...«

Pesem se Martinu ni zdela napačna. V svoji učenosti, ki je ni tajil, je napravil s svinčnikom nekaj opazk na rob. Martinu sem bil seveda hvaležen za to.

Hvaležen mu pa nisem bil za drugo. Pesem je brez moje vednosti prepisal, napravil nadpis: »Naš novi pesnik« (in moje ime), ter jo dal po razredu. Vse se je oziralo name in se mi smejalo, kot da sem napravil neumnost, ki se ne dá popraviti. Povzročilo je nekaj šuma.

Učitelj se je ozrl po šoli: »Kaj je?»

Vsi so molčali. Rdečelas fant zabitega obraza se je dvignil: »Neko pesem bero,«

»Kakšno pesem? Pazite!«

»Ta-le da jo je zložil,« je pokazal s prstom name. Bil sem v zadregi. Pogledal sem, kot bi hotel z začudenjem in ogorčenjem zatajiti svoje delo.

Učitelj je uprl oči v me, zaceptal nad drugimi in dejal: »Mir! Ali boste to učitelj?«

Nastal je mir. Nekatere oči so še vedno ležale na meni. Osorno sem pogledal Martina.

Ta je razumel moj pogled in se nagnil k meni. »Kaj boš?« je dejal. »Tudi jaz sem že zložil eno. V mestu je Pepe, ki jih je zložil več in so dobre.«

Potolazil sem se. »Ali je študent?« sem vprašal.

»Je. Pa po rusko zna tudi. In srbsko bere.«

Rusko? Srbsko? Mislil sem na Pepeta, ki mora mnogo znati, ki bere mnogo knjig, ki je že pravi pesnik in piše bolje nego jaz.

Po šoli mi je dejal učitelj, motreč me in smeje, kolikor mu je dovoljevala ameriška pipa: »Ali ste vi zložili tisto pesem?«

»Ne vem... Da, jaz!« sem pritrdil.

»Učite se rajši nemščino. Ko boste učitelj, boste imeli dosti časa.«

»Kadar bom učitelj,« sem pomislil. Pa molčal sem.

Pesem pa sem pokazal tudi Mirku, s katerim sva bila postala prijatelja. Po večerji sva se spremljala in govorila o šoli, o pesnikih, o pisateljih...

Pa me je vprašal nekoč naravnost: »Ti tudi pišeš pesmi?«

Obstal sem. Kako to ve? Sklenil sem zatajiti. Odkimal sem. Kdo more kaj takega priznati kar naravnost? Obraz in pa tresoč se roke so me izdale. Ustavil se je Mirko in me zrl smeje, globoko, pol zlobno, kot je znal edino on. Jaz sem povedil oči.

Mirko me je rad mučil. To mu je delalo neizmeren učitek. V njegovem značaju je bilo nekaj hudobnosti.

»Zakaj lažeš? Lažnivec je najnižji človek, umazana duša...«

Gledal me je resno. Oči so bile temne.

S svojo drznostjo je dobil gospostvo nad mano, da sem mu bil pokoren in se mu nisem upal upirati.

»Pišem,« sem dejal težko.

Nasmehnil se je. Njegov obraz je dobil zopet prijazno lice. »Pokaži!«

Pokazal sem mu pesem drugi dan. Bral je in se nasmihal.

»Ali je dobro?« sem vprašal.

Prebral je še enkrat, položil papir na mizo, ustnice so se mu skrivile, ko se je ozrl name. »Ali poznaš pesniško mero?«

»Kaj je to?« sem vprašal.

»Ali ne veš, kaj so troheji, jambi...?«

Odkimal sem. Slišal sem kritiko prvič v vsi svoji strogosti, pravici in grenkosti. Bil sem uničen popolnoma. Žal mi je bilo, da sem pesem sploh pokazal, napisal jo. Dejalo mi je, da pesem ni umerjena, da so rime slabe, da...

»Zakaj so nekatere vrstice predolge? Bere se mučno. In pa to: 'Pesem sladkega srca.' To ni sladko, to je osladno. Kdor piše budalosti, ni pesnik in pesnik ni butec.«

Strog je bil in brez usmiljenja. Zrl sem ga kot zasačen hudodelec. Povedel me je na svoje stanovanje. Pokazal mi je različen ritem, napisal mi na papir in razložil. Jaz sem se učil poln hvaležnosti do svojega učitelja.

Nazadnje sva popravila pesmico, da se je glasil začetek tako:

»V grmovju poje ptičica
veselo pesem iz srcá...«

»Dobro ni,« je dejal Mirko, ki se ni maral hvaliti, »a vsaj boljše je.«

»Ali lahko pošljem?« sem vprašal.

»Ne,« je dejal. »To ni nič novega, če poje ptičica in so po vrhu vsega rime slabe.«

Doma sem poskusil sam. Pisal sem: črta, pol kolesca, črta, pol kolesca, — o-o, da mi je tekkel pot po čelu. Kakšen križ je s pesmijo! Radi ritma se pokvari besedoredje, radi rime se popači misel, radi vsega postane budalost in butec ni pesnik.

Vendar se mi je posrečilo napraviti nekaj pesmi, ki sem jih cenil... Čuval sem jih.

O nemščina, in pa gosli, gosli!

8.

Panslavisti.

Martin je obljubil, da me seznani s Pepetom, ki je bil pesnik in duševni voditelj enega dela mularije, sestojee iz mlajših dijakov. To obljubo je tudi storil.

Mularija! Tudi fakinaža se imenuje! Ta beseda ima med severnimi prebivalci, ki se ne razumejo na vse, slab glas. Jug sodi o tem drugače. Mularija ima celo troho romantične poezije v sebi in je pogosto močan činitelj. To je nekaka organizacija, ki ima posebne pravice in posebna pravila, ki sestoji iz otrok mračnih ulic onih družin, kjer sta oče in mati cel dan na delu in vidita otroke le zjutraj in zvečer. Ta organizacija skrbi za prah, se obeša na vozove, lovi vrabce, meče kamenje na strehe, v svetiljke in skozi odprta okna v mestna stanovanja. Potikajo se po mestnih kanalih, Sočo poznajo kot domačo ulico, polje kot sobo. Če pride v mesto zamorec, ali Japonec, ga spremijo z veselim krikom in vikom po ulicah. Pijanica povablja po tleh. Lové ribe in žabe, stikajo po smetiščih. Če jih kdo z bičem nažene, odletijo toliko, da jih ne doseže bič. Svesti so si svoje moči in vzajemnosti. Če se jim kdo zameri, nima več miru.

To življenje ima svoje mikavne strani. Ko stopijo v šolo in postanejo mladi gospodje, se še vedno ne morejo popolnoma ločiti od tega. Vendar pa se zadovoljijo s tem, da popevajo, mečejo kamenje čez Sočo, se kopljejo, obiskujejo cirkuse, dokler se ta ali oni ne odtrga družbi in začne hoditi samostojna pota.

To se zgodi redko. Tudi Pepe se, dasi je bil resen dečko, ni mogel ločiti od svoje družbe, s katero je bil zvezan od prvih let, in je zrastel z njo. Hodil je z njimi in vplival nanje tudi z višjimi mislimi, ki so jih pa hitro pozabili. — —

Jaz sem prišel v mesto, kjer me je Martin počakal.

Pepetov brat, ki ni imel drugega opravila na cesti, kot da je lučal kamenje čez brzojavno žico, je dejal: »Pri Soči so.«

Stopil sva čez goriško polje med njive in murve. Izza visokih cipres je gledala Pevma. Oslavje se je bleščalo... Mali dijaki so stali na visokem bregu in lučali kamenje na drugo stran zelene vode...

Pepe je imel knjigo v roki in je gledal na živo kopico, ki se je kosala in prepirala. Ko mu je povedal Martin moje ime, me je pozdravil, kot da sva že stara znanca. Usedli smo se na trato.

Ugajal mi je. Bil je majhne postave, širok, z okroglim obrazom, smejal se je dobrodejno, oči so gledale živo. Preprosta obleka ga je delala še bolj domačega.

»Ti pišeš pesmi?« me je vprašal.

Ni me bilo sram pred njim. Zaupal sem mu. »Da,« sem pritrdil.

Ni me vprašal po mojih pesmih. Med nadaljnjim pogovorom je brez sramu, z naravnim ponosom zaupal, da piše pesmi tudi on. Vzel je iz žepa črn zapisnik in mi z zanosom deklamoval svoje verze. Bila je pesem o verigah, suženjstvu, kralju Matjažu, Triglavu in o Savi. Lepo in gladko se je dalo brati, kot Gregorčičeva pesem. Zavidal sem ga in ga zrl začudeno.

»Lepo je,« sem dejal.

»Pokaži ti!«

Bral je tiho, kimal je in zmajal. Začel mi je razkladati pogreške na drobno. Poslušal sem ga.

»Ali bereš nemško?«

»Ne znam,« sem dejal.

»Pa hrvatsko in srbsko?«

»Ne znam,« Bilo me je sram.

»To je en jezik. Cirilice se nauči. Lepe pesmi imajo. Domovino opevajo. Tudi ti moraš zlagati o domovini. Ali si bral Gregorčiča in Prešerna?«

»Sem.«

»Naša domovina je velika. Pa je usužnjena. Makedonci in Srbi so pod Turki, Hrvati pod Madžari, mi trpimo pod Avstriji.«

Prvič sem slišal take besede. Osupnile so me. Vzgojen sem bil pod vtisi šole in beril, zato sem želel vedno, da bi bila Avstrija velika čez cel svet, ta edina država svobode in pravičnosti. Pomiloval sem narode, ki jim ne vlada tako dobrotljiv cesar.

Čudno sem gledal, strah me je obšel. Beseda anarhist, ki se mi je zdela strašna dovolj, mi je padla na um.

»Vidiš,« je dejal Pepe in brskal po svojem zapisniku. »Tu imam narisano zemljevid naše skupne države, vidiš.«

Na eni strani zapisnika je bil narisano zemljevid slovenskih, hrvaških in srbskih pokrajin. (Vštevši Albanijo: Albance je smatral Pepe za Srbe. Tega se spominjam zato, ker je bila država na jugozapadu omejena na morje.)

Razkazoval mi je in opisoval slavo in velikost te države. »Tega ne sme nihče vedeti,« je dejal. »Molčati moraš, a naš moraš biti! Zato zlagaj o domovini.«

Nisem vedel, kaj bi dejal. Strmel sem. Nove misli, ki so stale v ostrem nasprotju z vsem, kar sem mislil, vedel in čutil do takrat, so iskale prostora.

»Turek bo šel iz Evrope, takrat se bodo dvignili Makedonci. Takrat bo prišel tudi naš čas. Čehi so Slovani, Poljaki so Slovani, Rusi so Slovani, strašno mnogo nas je...«

Govoril je mnogo in dokazoval s prsti in očmi. Kimal sem mu. Neodločnosti, ki je nastala v meni, se nisem mogel iznebiti. Pepe je bil privlačna sila.

»Imamo himno,« je dejal. »Poje se lahko po napevu cesarske pesmi. Ti, ki si naš, jo smeš vedeti.«

Pesem je imel radi varnosti pisano v cirilici. Žal mi je, da se je ne spominjam popolnoma, razen konca: »Na avstrijske razvaline — si svoj dom postavimo.«

Pri slovesu mi je Pepe stisnil roko. »Naš si. Pridi še — učil te bom srbsko.«

»Slovan — na dan! je naš pozdrav,« je klical Pepe za mano.

»Slovan — na dan!« sem dejal plaho. Tako sem bil zapisan med panslaviste.

Veljalo me je še nekaj boja. — V šoli nisem bil edini. Govorili smo pritajeno. Ob petju cesarske pesmi smo vpletali svojo himno in prekričali »Bog obvari«.

9.

Obilo nerodnosti.

Učitelj, ta dobri mož, ki se je trudil v potu svojega obraza, da bi nas spravil do smotra, se je moral dan za dnem jeziti. V šoli je bilo mnogo porednosti. Učenci so bili po večini sinovi južnega solnca, ki jim je dalo živ značaj. Naloge so opravili površno, nato so navadno šli in se niso vrnili do večera. Prepirali so se in topli, šola in cesta je šumela od njih...

Pri meni sta sedela dva Tržačana, ki sta še kamenje nosila v žepih s seboj v šolo. Jaz sem jima bil prijatelj, do onega dne, ko mi je rekel njun nasprotnik, rdečelasl dečko za mano, da naj jima rečem: »Triestin, mezzo ladro, mezzo sassin!« To pomeni: »Tržačan, pol tat, pol pretepač.«

Nisem vedel, kaj je to, pa sem dejal.

Ali si morete misliti hujše razžaljenje za slovenskega paglavca iz Trsta? Poleg tega še v italijanskem jeziku. Oster pogled se je uprl v me in preden sem se zavedel, sem dobil bunko po glavi. Šola se je ozrla, jaz sem zijal. Popraviti se ni dalo.

Vendar mi je dejal oni, ki me je udaril, po šoli: »Ali veš, kaj si dejal?«

Odkimal sem.

Povedal mi je in bila sva zopet prijatelja, to nerodnost pa sem si zapomnil za bodoče. Mladi, črnolasi, gibčni Jožko se mi je smejal, njegov sorojak Pepi pa tudi.

Pepi in Jožko pa sta se stepla. To se je moralo zgoditi na čisto lahek način, zakaj, ne da bi vedeli kdaj, sta si tičala v laseh; vlekla sta se, tepla, pulila za ušesa. Šola je bila okamenela, učitelj ni vedel kaj storiti.

Nazadnje je moral poseči vmes in ju razdeliti, enega v eno, drugega v drugo klop. No, Jožko, ta mali otrok juga, je ostal poleg mene.

Najgrši prizor, ki se ga spominjam, pa je bil ta, da se je Ferdo postavil našemu dobremu učitelju po robu in ga grdo žalil.

Ferdo je bil meščanski sin uradniške rodbine, ki ni imel tiste paglavosti in razposajenosti, kot sinovi mračnih stanovanj, ki pa so bili v svoji notranjosti vendarle mehki in pošteni, ampak je bil v svoji navidezni olikanosti zoprni nam vsem. Bil je lepo oblečen, nosil je pisano pentljo, lase gladko počesane, govoril je priliznjeno, a oporekati si ni dal. Kadar se je razjezil, je trepetal, bil je tudi nervozen, česar mi nismo poznali.

Naloge je prepisoval od sosedu, ki je bil dober učenec, in mu je plačal dvajsetico za to.

»Ferdo, vi prepisujete,« je opomnil učitelj.

»Ne,« je dejal Ferdo osorno in se dvignil. »Ni res.«

Učitelj ga je zrl prodirajoče. »Sedite!« je dejal in molčal.

Ferdo pa je prepisoval znova.

»Ferdo, ali boste tajili? Videli ste, da sem vas videl.« Učitelj je govoril odločno, a mirno.

»Ne!« je vstal Ferdo. »Ni res! Ne prepisujem.«

V dobrem možu je zdaj vzkipele. »Vi ste lažnivec!«

Ferdo je vstal navidezno miren, a se je tresel. »Ne! Vi ste lažnivec!«

»Ven!« je zakričal učitelj, ki je hotel obvarovati svojo oblast. »Ven! Vi imenujete mene lažnivca?«

Ferdo ni šel. Učitelj ga je potegnil s silo iz klopi, a ta se mu je postavil po robu. Učitelju so se ubili naočniki v ti borbi, obraz mu je žarel od napora... Ko smo zahtevali mi, je zapustil Ferdo sobo.

Par dni ga ni bilo v šolo. Od tega trenutka se nam je zagnusil.

Učitelja smo imeli vsi radi. Da bi ga kdo žalil, to mu niti na misel ni prišlo. Kar so mu storili, so storili iz razposajenosti in radi šale. Ko smo slišali njegov proseč, svareč in tožeč glas, pa nam je bilo žal.

Oni, ki smo bili s kmetov, smo bili mirni in te je imel najraje. Postavljal nas je pogosto za zgled. Drugi so zrl na nas in se nam smejali. Za zgled bi ne maral več biti.

Naš dobri učitelj je imel navado, da nas je obiskoval slednji večer, posebno vse one, ki smo stanovali blizu skupaj. Nismo se vedno učili, a knjige smo imeli odprte pred seboj, da nas ni iznenadil pri razgovarjanju, pisanju ali branju drugih stvari.

Učitelj se je pokazal vedno kot duh na vratih veže, ki je bila družini kuhinja in izbica obenem. Preden je stopil v našo sobico, je bilo vse v redu, vsak je zrl v svojo knjigo.

Včasih smo pili malinovo vodo, ki jo je kupil Adolf za vse. V takem slučaju smo stlačili steklenice v žepe. Jožefu se je dogodilo, da je vtaknil v naglici steklenico narobe v žep, da je polzela tekočina mimo steklene kroglice v grlu na hlače. To smo videli vsi in se nasmihali, rdeči in zaripljeni v obraz.

Učitelj se je usedel na stolico in vlekel iz pipe. »Ali se učite?«

»Da,« smo dejali in hoteli prasniti v smeh, gledajoč drug drugega in na Jožefove hlače.

»Ne smejte se! Čemu se smejete? Čas beži. Nič ne boste znali!« Pogledal je v mojo knjigo. »Nemščino se učite! Dobro!«

Šel je čez par minut, potem smo se izsmejali. — Ti obiski pa so dajali učitelju očetovski značaj. Zato so ga oni, ki so hodili v Gorico, ljubili manj kot mi, ker niso občutili tega...

Pri sosedu so stanovali štirje, ki so se učili pridno, kadar se je prikazala učiteljeva postava. Pod mizo pa so bili kozarci...

Kar je počenjal Nanut, nam je bilo v veliko zabavo. V tretji šoli je padel in prišel k nam. Ni imel drugega opravka, kot da je zehal, spal na komolcih, pogovarjal se s sosedom, lovil vrabce ali pasel kozo.

Med poukom se mu je zazehalo, del je glavo na roke in zaspal. Učitelj mu je ožel gobo za vrat.

Nanut je preplašen dvignil glavo: »Kaj je?«

Mi smo se glasno zasmeli. Učitelj je dejal: »V šoli se ne sme spatil!«

»Ah kaj!« je zamahnil Nanut.

Čez nekaj časa je zaspal znova, dokler se mu ni voda pocedila po hrbtu, ker prvi opomin ni zalegel.

Nanut je dvignil začuden obraz: »Kaj mi hočete? Ne delajte neumnih šal!«

Še učitelj se je moral smejati. Pa pustil ga je, samo da ni motil pouka. Šolo je zamudil pogosto, včasih je izostal popolnoma. Skozi okno smo ga videli, ko se je solnčil na hribu in kazali smo ga s prstom drug drugemu.

»Nanut pase lenobo... Glejte!«

Ko je vstopil, ga je vprašal učitelj: »Kje si bil, Nanut?«

Smejal se je. »Kozo sem pasel.«

Obči smeh. Nekdo je vprašal šaljivo: »Ali nisi lovil vrabcev?«

»Kozo sem pasel!« je potrdil resno in sedel. Učitelj ga je zrl in zmajal z glavo.

10.

Poglavje, ki govori o kočljivi stvari.

Ob šesti uri je zapiskala parna piščal v tovarni vsak večer. Množica moških in žensk se je usula na ulice in hitela domov. Nova množica je nastopila delo. Vsak dan sem jih srečaval ob eni in isti uri, ko sem šel v mesto. Dolga vesta deklic v pisanih bornih oblekah, ki so ušla za dobo dvanajestih ur od mraku in prahu tovarne in zagledala beli dan, dvanajst ur, da se razgovarjajo, si skuhamo, operejo, zašijejo in odpočijejo za prihodnjih dvanajst ur, ko jih zopet priklene stroj.

Delavce sem videl mrke, deklice nisem videl žalostne med njimi. Komaj so se odprla vrata, se je zaslísal smeh, živ razgovor, beg na ulice in na cesto. Kot da so jim ves dan cvele rože.

Na dolgem ozkem mostu smo se srečavali. Mladi obrazi so šli s smehom in z opazkami mimo.

Črnolasa delavka v temnem krilu in rdeči bluzi me je oplazila mimogrede z rjavo roko. V rjavih licih je bil nasmeh, v očeh ogenj. Tega tedaj nisem razumel.

Ko je prišla drugič po levi strani in mi zastavila pot, so se zasmejale tovarišice. Jaz sem bil v zadregi.

Nisem se zavedel, da nisem več otrok. Bil sem vzgojen tako, da se me niti misel ni dotaknila. Taka šala me je samo duševno vznemirila, vzbudila mi gnus in nemika. V očeh drugih nisem bil več otrok.

Ko je stopila delavka s svojim predrznim smehom znova predme, sem jo pogledal resno v oči. Gledala me je, kot bi me zabodla z dvema puščicama. Pogledal sem v tla. Skozi špranje desk na mostu sem videl vodo, ki je šumela močočna in nesla s seboj vse... Stresnilo me je. Delavka se je smejala tiho in v zadregi... Hotel sem mimo, pa je razpela roki... Ušel sem.

Ko so se opoldne solnčile delavke pred tovarno, se je oglašila ena:

»Marjeta vas pozdravljal!«

Marjeta? Katera Marjeta? Ne poznam Marjete! Gledal sem. Bilo me je sram, da sem se ustavil... Kdo ve, za koga je ta pozdrav?

Bil je zame.

Tiste dni je prišel učitelj v šolo zelo resnega obraza; naenkrat je spregovoril:

»Malo je resnosti v vas. Smrkavci ste! Če ste nemirni, vam odpustim. Ampak če kdo gleda za punico, tega mu ne morem odpustiti. Poleg tega zanemarja šolo in pozablja na mater! Ali že imate kruha? Ali že veste, kaj se pravi živeti? Z ničemer me ne žalite bolj kot s tem, da nimate časti v sebi, če že niste več otroci...«

Vsi smo ga poslušali, ko je govoril vneto, užaljen v dno duše. V meni je gorelo. Zdelo se mi je, da se učiteljeve oči upirajo vame...

Saj jaz nisem kriv!

Pa dejal ni nihče ničesar. Tisto popoldne sem pisal ljubeče pismo staršem.

11.

Stavka.

Tako je šla zima in prišla je pomlad. Sneg v gorah je izginil, bukovje je ozelelo. Travniki so razcveli in polja, črešnje in breskve so bile kot šopki. Poti pod ko stanji so oživele, mehki večeri so nastopili.

Prvega maja so imeli socialisti shod in so priredili obhod po mestu z godbo in rdečo zastavo. To nam je posebno ugajalo. Pol mladine je vrelo za njimi. Poslušali smo govornika, ki je govoril široko, za

Vsi smo se spogledali: »Zdaj je čas, naj zine kdo!« Eden se je ojunačil: »Izlet!« je bevknil in skril glavo.

Učitelj nas je razumel. »Izlet? Ni časa. Mnogo snovi je še.«

Zdaj, ko je bila beseda izgovorjena, je hotela govoriti vsa šola. »Izlet! Da, da! Vsaj en dan! Če ne, pa en dan prost! Povesod so imeli izlet!«

Učitelj je pomislil, videč, da se nas ne odkriža, in je dejal: »Gremo tedaj po nedelji. Kam?«

»V Trst! — V Brda! — V Vipavo! — V Furlanijo!«

Cesarski grobovi v Nankingu.

ljudstvo, in pri tem stiskal pesti in mahal po zraku. Ljudje so pritrjevali tako burno, da sem se bal, da ne pride do pretepa. Na prsih so imeli rdeče nageljne.

Tudi v našo šolo so prišli z rdečimi nageljni pod vtisom tega dne. Dejali so, da so socialisti.

Vse je hodilo na izlete te dni, šole in društva. Veseli in okrašeni z zelenjem so se vračali in govorili še dolgo o tem.

Tudi mi smo postali nemirni. Mrmranje je postajalo vedno večje, dregali smo se in namigavali.

Učitelj je opazil nemir, utihnil, stisnil knjigo v roki in dejal: »Kaj je?«

»Dogovorite se po šoli. Zamudo bomo morali popraviti s pridnostjo.«

Za izlet pa vendar ni kazalo. Zedinili smo se za kraj in čas, povedali učitelju, a on je kimal in molčal. Nazadnje je dejal, da je računska naloga izpadla sramotno in da ne gremo, ker ne znamo nič, izpit je pa pred vrati . . .

Naš izlet je bil s tem pokopan.

»Za en dan smo ogoljufani,« so povedali glave, pa jih dvignili koj: »Vzamemo si sami!«

»Stavkali bomo,« so dejali. Vsi so pri-trdili temu, le mi boječneži ne, ki nismo poznali dijaških pravic.

Ob odmoru se je dvignil eden. »V ponedeljek nihče v šolo! Kdor pride, naj se sramuje! Vsi k Soči, gledat pionirje!...«

Prihodnji ponedeljek res ni bilo nikogar v šolo, razen učitelja in nas štirih stavko-kazov.

Tiho smo bili, učitelj pa je pisal. Pol ure je preteklo, ko je pogledal na uro: »Kje so drugi?«

Molče smo zijali vsi in skomizgnili z rameni.

»Kje je Jožef, Adolf...?« je uprl oči v me.

»Ne vem,« sem lagal. »Zjutraj so bili doma.« To je bila resnica.

Poslal me je, naj grem gledat. Nazna-nil sem, da ni doma nobenega. Poslal je drugega, a tega ni bilo nazaj. Vzel je klo-buk in šel sam.

Tudi gospodinje so dejale, da ne vedo, in resnično niso vedele. Učitelj je gledal začudeno, skoraj z grozo.

Končno se je razvozlalo.

Jožefa je začela ob Soči peči vest, da se je tiho vrnil domov; gospodinja pa ga je napodila v šolo. Prišel je ves skesan.

»Kje si bil?«

»Doma,« je dejal. »Glava me boli...«

Smejali smo se njegovi cmeravosti. Učitelj mu ni verjel. »Nisi bil doma. Doma smo te iskali.«

Moral je povedati resnico. Učitelj je spreminjal barve in zrl očitaje. »Lumpi!« je dejal. »Učite se ne, a napravite kar na svoje!«

Popoldne so prišli nekateri, a vsi niso prišli.

Drugi dan so prišli kot obsojenci, gle-dali v tla in bili tihi. Pričela se je sodba. Kaznovani smo bili vsi z zaporom po po-uku in računsko nalogo, ki se je štela. Potili smo se in vzdihovali. Ta ali oni je klel stavko.

»Zapomnil si bom,« je dejal učitelj uža-ljen. »Morda boste še rabili moje besede.«

Plašno smo gledali.

12.

Strahovi.

Zatem so prišli strahovi.

To so zadnji dnevi v letu. Pasja vroči-na, cvetje in zelenje te moti v dobri, črešnje in fige... Učenje in ponavljanje, strah pred izkušnjo, naloge, izpraševanje, očitajoča vest.

In poleg tega učiteljev nasmeh. Zdelo se nam je, da se nam roga. Zrl nas je: »Ni-česar ne znate. Zamudili ste leto!«

Pa se je smehljaj znova. Vedel je, da nekaj znamo. Bil je tudi dober in spregle-dal je marsikaj. Pa treba je bilo potem iti pred izpraševalno komisijo, pred učene profesorje, kjer je za vsak predmet pose-ben gospod in imajo posebno veselje nad tem, da ko ga vržejo. Tako smo čuli.

»Nihče ne ve, kaj bodo vpraševali,« je razlagal učitelj. »Če znate vse, ne znate dosti. Vprašajo pogosto to, česar ne znate.«

Čemu se učimo, če je vse zastoj, smo pomislili. Zijali bomo. Če hoče profesor, ali ne vrže še profesorja?

»Vsi ne boste padli,« je dejal potem učitelj, da bi popravil učinek svojih prej-šnjih besed. »Jagnjeta bodo izločena izmed backov.«

O blažena jagnjeta! O nesrečni backi! Pa smo vprašali zopet in zopet, kako je pri izpitu?...

Učitel je pravil, če je bil dobre volje. Opisoval je sramoto, ki nas zadene, če pa-demo.

Mene je vprašal, če se bojim.

Pokimal sem. »Učite se!« je dejal. V moji glavi je bilo razmetano tiste dni vse križem, da je šumelo in brnelo... Brrr!

O moje pesmi in panslavizem! Vse sem zapustil zaradi strahov, ki so strmeli v me v šoli in doma, čez noč in dan, celo iz očetovih pisem so gledali.

Naenkrat se je prikazal oče, ki je go-voril z učiteljem prej kot z menoj. Mežikal je, kot vedno, kadar je imel reči kaj važ-nega.

»Učitelj pravijo, da pusti vse drugo in se poprimi nemščine.«

»Ali ve zaradi pesmi in panslavizma?« sem pomislil.

»Saj se učim,« sem dejal.

»Pa ne dosti,« je dejal oče osorno. »Če ne izdeláš, si zapravlil vse. Tudi pri kapucinih ne bi te hoteli več na hrano.«

»Da,« je pritrdil učitelj očetu. »Z gosli tudi ni nič. Pa tega ne vprašajo. Posodil bom gosli in učili se boste doma o počitnicah. Nemščine ne znate dosti. Nimate veselja.«

»Vidiš,« je dejal oče odvažno. »Če bi bil vedel za to, doma bi bil ostal. Zdaj popravi, če moreš, če ne... Vse druge misli iz glave.«

Bil sem žalosten in osramočen.

Očetu sem obljubil, da se bom učil, in učil sem se res. Moja pridnost je postala vzor. Po poti v mesto sem ponavljal, pri kapucinih sem imel knjige pred seboj...

Pri kapucinih se je bila zgodila izprememba.

Mirka ni bilo več, moral je iti vsled pritožb strežnikov in vsled nazadovanja v šoli; predsednik omizja sem postal jaz. To je bila velika čast; delil sem kruh, meneštro, in v zadovoljstvo vseh, po pravici, tudi jih nisem tepel kot Mirko, saj sem se jih skoraj bal.

Mirkova usoda mi je ostala v spominu. Strežnika sta mi bila prijazna in to je bilo toliko, kot da mi je naklonjen samostan. Mirka mi je bilo žal zaradi prijateljstva in pesmi...

Od tedaj pa smo šteli dneve. Včasih smo govorili in sanjali, kako bo. Spomnili smo se naenkrat, da govorjenje ne pomore, in šli s knjigo na vrt. Misli so uhajale drugam, v glavi je ležala teža. Adolf se ni učil...

»Zakaj se nismo učili pozimi?«

Zakaj? Pesmi, panslavizem!

»Ali bom zdelal?« sem vprašal učitelja na skrivnem.

Smejé je skomizgnil z rameni.

13. 14.

Slovensko morje. Jagnjeta in backi.

Zadnje dni je dejal učitelj: »Treba je, da se snov poleže, glava razbistri in odpočije. Od preobilice postane človek neumen in top.«

O kako lepe besede za nas. Kako s težko vestjo smo jih slušali. »Ne znamo,« smo dejali.

»Zdaj morate znati,« je dejal učitelj. »Zadnji hip vas ne reši.«

Zlato solnce je sijalo, polja so gorela. Mi smo čakali na obsodbo. Ali je pripravljeno vse? Oči so ušle v knjigo.

Dobili smo izpričevala. O učiteljevi dobroti se nismo varali. Z besedami, ki nam jih je govoril, nam je hotel seči v srce. Obnovil nam je grehe in odpustil vse. »Prvo je predvsem resnost,« je dejal. »Preveč pobalinstva je v vas. Treba je, da ste luč na vasi. Kar boste vi, to bodo otroci, to bo domovina.«

Lepe so se nam zdele te besede v tem svečanem trenutku. Eden se je dvignil in prošil odpuščanja v imenu vseh za nagaživost... Bili smo ganjeni. — —

K izpitu smo se vozili skupaj ob jezikovni meji čez skaloviti Kras, kjer so čepele tesne vasi v globelih in so pokrivali mladi gozdni nasadi puste, skalnate obronke.

Nekateri smo videli morje prvič. Zdaj za Tržičem se je odprla svetla planjava, na kateri so se kopali galebi in se blestele ribiške ladje s svetlimi jadri. Sveti Ivan Devinski, devinski grad na skali, beli pristani, vinogradi in hiše v bregu. Slovensko morje!

Takrat morda nisem občutil tega s toliko slastjo, kot to občutim danes. Tu se je zableščalo našim pradedom okno v svet, ko so prišli po dolgi poti v ta kraj. Naši slovenski ribiči, ali ste izumrli? Ali ni tu prala plenice lepa Vida? Kje je domovina Jelvice, uboge Jelvice? Pristani so ležali mirno, danes so vzbujeni...

Morje, slovensko morje!...

Trst je šumel. Živahne ulice, smrad po katranu in ribah je dušil zrak. Velike ladje v zalivu, ki se jim je svetlikajoča voda blestela ob boku. Pisana množica, kočije, avtomobili, prodajalne, težaki... težaki... Ko sem zagledal zamorca, sem gledal za njim...

Tiho smo izginili z ladjo iz pristanišča. Zadaj je ostal Trst. Sv. Just je gledal raz hrib, Miramar se je belil od brega, Prosek in Škedenj sta nas pozdravljala... Ladja se je zibala, valovi so jo božali.

Proti večeru je bilo, ko smo prišli v Koper, to malo, smrdljivo mesto s solinami in kaznilnico, malimi ribiškimi ladjami in ozkimi ulicami. Smrad je bil hud. Po pomolu so se sprehajali dijaki. Redke luči so gorele, Trg z veliko cerkvijo in poslopji v beneškem slogu je lep.

Zaspati radi komarjev dolgo ni bilo mogoče. Drugi dan smo imeli pisane obreze skoraj vsi.

Pričela se je skušnja. Bile so hude stvari. Potili smo se, ko smo poslušali. Drugič smo se nasmehnili, ko smo čuli vprašanje, vredno šolarčka. Ob odmorih smo se zbirali v gruče in presojali položaj. Učitelj, ki je prišel z nami, je dejal:

»Slabo ste pisali naloge. Polno bo backov.«

»Ampak, če vprašujejo tako zvito,« smo dejali.

»Razuma je treba. Kaj pomaga znanje brez bistre uporabe?«

Mi smo poslušali. Profesor matematike, debel gospod, ki je imel gube na ob-

razu, je vprašal, resno zroč skozi naočnike:

»Koliko je enkrat eden krat eden?«

Da je enkrat eden eden, je jasno. Da pa je enkrat eden krat eden tudi eden, čemu bi potem profesor vpraševal take enostavnosti? Profesor pa se je smejal.

»Kaj je težje: cent slame ali cent zlata?«

Prastara šala starih profesorjev se je obnesla tudi to pot. Revez, ki je stal pred katedrom in je imel vso kri v glavi, je usodno zmešal absolutno tezo s specifično.

Profesor mu je dejal: »Butec!«

Ko je poklical mene, sem se premagoval razburjenosti in ga zrl v oči. Ni se mogel spomniti, kaj naj me vpraša.

»Ali ste s kmetov?« me je vprašal.

»S kmetov,« sem odgovoril.

»Kaj je vaš oče?«

»Čevljar,« sem dejal.

Premeril me je od nog do glave. »Zakaj se vi ne učite za čevljarja?«

Pogledal sem v tla, po meni je šel mrz. To vprašanje in te besede sem mu zameril dolgo. Vprašal me je malenkost iz računstva, ki sem mu jo odgovoril. Šel sem v klop, prepričan, da sem uničen.

Pa nisem bil.

Zadnji dan so nabili na šolsko desko list z imeni jagnjet in backov. Bil sem med jagnjeti. Vзрадостil sem se in šel na prosto v cerkev, pod platane, v solnce in srečo...

Pot je bila odprta... Pomislil sem na pesmi in panslavizem. Tiho sem se radoval zmage.

Bilo je lepo leto, v mladosti in v solncu, v porednosti in učenju. Ne pozabim ga.

Ajshilova Orestija.

Prof. Fr. Omerza.

(Dalje.)

Agamemnon.

Dan. Klitajmestra je dokončala daritve in se obrne zdaj k zboru.

Voditelj zbora.

Ponižno, Klitajmestra, stopim zdaj pred te.
Saj ženo kralja pač častiti mora vsak,
260 če ni moža doma in prazen je prestól.
Če zvedela si kaj, kar vseč ti je al ne
ter v nadi nosiš dar, da dobro vest dobiš,
to čul bi rad; ne bom pa jezen, če molčiš.

ne zamolčim

Klitajmestra.

Naj dobro vest prinese zarja jutranja,
265 kot pravi star izrek, od matere noči!
Veseljé čul boš večje, kot se sam nadejaš:
Argejci so zavzeli mesto Priamu.

Voditelj zbora.

Razumel nisem prav, verjeti móči ni.

Klitajmestra.

Ahajcev last je Troja. Slišiš jasno zdaj?

Voditelj zbora.

270 Radóst navdaja me, solzé veselja vro.

Klitajmestra.

Zvestó ti je srcé, to priča mi oko.

Voditelj zbora.

Imaš za to pa tudi kak gotov dokaz?

Klitajmestra.

Imam. Zakaj pa ne? Če bog ne vara me.

Voditelj zbora.

Vabljliva ti prikazen nočna daje up?

Klitajmestra.

275 Če v spanju vidiš kaj, verjeti ni lahkó.

Voditelj zbora.

Razvnel te kák je glas, ki zanj podlage ni?

Klitajmestra.

Sem mar li mlad otrok, da grajaš me takó?

Voditelj zbora.

Kedaj pa, prosim te, je padlo mesto v prah?

Klitajmestra.

Prav v noči tej, velim, ki dan nam zdaj rodi.

Voditelj zbora.

280 In kdo je bil ta sèl, ki uren tàk je bil?

Klitajmestra.

Hefajstos,¹ ki poslal je z Ide svetel soj.
 Znamenje dal je blišč in žar za žarom sèm
 poslal ga je naprej: na Lemnos z Ide, glej,
 do Hermove peči. Z otoka sij močan
 285 zdaj Atos je sprejel, ta Zevsov sveti vrh.
 Tu silno zažori, da sine čez morjè
 popotne luči blisk močan, da z rádostjo
 ponese zlat sijaj — kot solnce se blešči —
 kot znamenje naprej k Makista stražnicam.
 290 Ta čakal tudi, ni al leno mórda spal,
 da ne izvršil bi, kar slu je pač dolžnost.
 Te luči žar hiti k Evripovim vodám
 ter znamenje čuvajem dá Mesápija.
 V odgovor spet grmada dalje vest pelja,
 295 ko staro suho vresje kupoma zažgó.
 In dalje z isto silo luči ista moč
 čez polje tja hiti Ajsópovo naprej
 kot svitle lune blišč do Kitajróna sèm,
 ki drugim spet odda tako ognjeni znam.
 300 Poslano daleč luč tu straža sprejme koj
 ter več kresov zažgè kot vélel je ukaz.
 Čez jezero Gorgópis švigne svetla luč.
 Ko h gori Ajgiplanktos svit nato dospe,
 prižene jih, da z ognjem naj ne čakajo.
 305 Ti s srcem radodarnim velik kres zažgo,
 da plam žareči ta čez daleč vidni vrh
 Saronskega zaliva švigne še naprej.
 Ta dalje brž hiti dotlej, da pride tja
 do Arahnajskih skal, sosednih naših straž.
 310 Od tu do hiše te Atrejevih sinov
 dospe ta svetli žar kot pristni Idin sin.
 Takó sem odredila tekmo z lučjo to,
 da z róke v róko gre in svoj doseže cilj,
 a prvi in poslednji zmağa v teku tem.²

¹ Hefajstos, bog ognja, pomeni tukaj: ogenj, kres. Agamemnon in Klitajmestra sta se namreč zmenila, da bo dal kralj zažgati vrh Ide veliko grmado v znamenje, da je padla Troja. Z Ide, ob katere vznožju leži Troja, sine svit na otok Lemnos. Na severnem koncu tega otoka je rtič Hermova peč ('Ερμιον λέπας'), nji nasproti leži pa gora Atos. Od tu se vidi do Makista, ki je najbrž hrib na Evboji. Luč te grmade zapazi gora Mesapion v Bojotiji ob Evripu. Goreči brzojav zavije zdaj proti vzhodu in hiti čez travnike ob reki Ajsopu do visoke gore Kitajrona, ki leži na meji Atike, Bojotije in Megaride. To luč sprejme vrh Ajgiplanktos v Megaridi, ki jo pošlje k Arahnaju, gori pri Argu, od koder se je videl plamen s kraljeve palače.

² »Prvi in poslednji zmağa v teku tem«, t. j. kreš na gori Idi in zadnji na Arahnaju sta najvažnejša; kajti ko bi enega teh dveh ne bilo, bi ne izvedel stražnik v Argu vesele novice.

- 315 To torej je dokaz in to je ona vest,
ki mož mi jo iz Troje semkaj je poslal.

Voditelj zbora.

Zahváliti ne morem, žena, zdaj bogov,
brez néhanja poslušal, čudil bi se rad
besedam tvojim tem. Govóri še enkrát!

Klitajmestra.

- 320 Ahajcem padla Troja danes je v roké.
Po mestu krik se širi zdaj iz dvojnih grl.
Če v isto boš posodo olje vlil in kis,
ne združita se nikdar, vsak bo sam zase:
tako se sliši tudi dvojni tamkaj klic,
325 ker dvojna je usoda: zмага in poraz.
Trojanci tu ležé pri truplih bratov, móž,
očetje pri otrokih, starčki sivih las,
ter jokajo nad to usodo dragih src.
In mili glas tožbá je glas zaslužnenih.
330 A tam zmagalce glej! Zajutrek iščejo,
upehal trudapolni nočni jih je boj.
Nihčè jim ne deli, kar mesto nudi jim,
kot vsak pač bil je srečen na pohodu tem.
Zasužnjene so hiše, v njih že bivajo
335 zmagalci krog po Troji. Zdaj ni mraza več,
ni rose več pod streho. Straže treba ni
in spali bodo láhko srečni celo noč.
Če v zemlji ti zavzeti strah jih bo bogov,
zaščitnikov teh mest, svetišča jim pusté,
340 ne vzamejo zmagalcu zmage nikdar več.
Samó da vojske prej ne lóti ta se sla,
da lačni bi zlatá rušili, kar ne smeš.
Če srečno češ domov vrniti se kedaj,
preteči i nazaj je treba v tekmi pot.
345 Če s krivdo pred bogóvi pride vojska sém,
naj žrtev kri prelita zopet se zbudi,
če novó zlo mordá ne pride zraven še.
To mnenje jaz imam, čeprav sem ženska le.
Kar prav je, vlada naj in stalno naj velja!
350 Res, mnogo je dobrin, a to si le želim.

Voditelj zbora.

Kot moder móž tu, žena, umno govoriš.
Povedala dokaz si trden mi zares.
Zahváliti bogóvom čem se zdaj za to,
ker skázali so milost vredno takih muk.

Klitajmestra odide v palačo.

Voditelj zbora.

- 355 Vsevišnji (ti) Zevs ⁱⁿ predraga mi noč,
delilka darov ti velikih,
ki vrgla na Trojo si mrežo ⁱⁿ nocoj
[in] vse je pokrila, da niti [en] móž
[in] suženjstva tudi nobeden otrok
360 ni zanki ušel,
nesreči, ki nič ne izbira.

Τριπλὴ πύλη
μὴν - τρεῖς

409

- 22?
In Zevsa, zaščitnika gostov, častim,
ki to je izvršil, četudi je lok
že dolgo napenjal na Parida tam,
365 da ne bi prezgodaj, čez zvezde mordà,
zastonj završalo mu kopje.

Zbor.

- Da Zevs je mesto sodil, pravijo lahkó;
z gotovostjo vsaj to-le vsak trditi sme.
Usoda njih je taka, kot je storil on.
370 Kdor pravi, da bogovom niso mar ljudje,
ki sveto stvar teptajo v prah,
pobožen takšen človek ni.
To vidi se na vnukih teh,
375 ki strastno bolj so kot je prav
po tem hlepeli, kar se tvegati ne sme,
po hiši, ki v bogastvu svojem se topi,
da prav ni več, ne dobro. Toliko imej,
da reven nisi, a dovolj
380 temu, ki je razumen.
Kajti ni rešitve več,
kdor objestno v bogastvu
z nógo vzvišen oltar tepta
smelo večne pravice.

- 385 Prepričanje nesrečno zvodi reveža,
neznosno dete sklepa, ki pogin rodi.
Pomoč zaman je vsa. Pregreha sveti se,
te grozne luči svit, ki skriti se ne da.
390 Enako kakor slab denar,
ki raba mu oddrigne blesk,
pokaže črn se ti ves,
če deneš ga pred sodni stol.
Kot deček za krilato ptico teče ta,
395 ki mestu neizbrisno storil je nečast.
Ne sliši ga, ko prosi, nihče od bogov,
pogleda pa, kaj storil je,
ter udari zločinca.
Páris je takó prišel
400 v hišo sinov Atréja,
mizo gostu oskrunil je,
ker odvedel je ženo.

- In kaj pustila v mestu svojcem je domá?
405 Drvenje množic, kopje, ščit,
na ladjah šum, orožja blesk.
In v Ilion je nesla, ko je urno šla
skoz vrata vun — o smelost ta! —
namesto dote le pogin.
In marsikak je vzdih izvil se zdaj iz prs
prerokom hiše tužne, glásno govoreč:
410 »Gorje, gorje ti, hiša, hiša, knez, gorje!
Zakonska vez, ljubezni tuje sled, gorje!
Odšla sta. Vse molči. Ni kazni, krega ni
in ni ga, ki verjel bi to.
415 V ljubezni preko mórja vlada tu kot strah.

de? denclos!!
E.K. 47

Ne, ne vragi!!
Kam?!

Prozina!

- 420 Ponoči v spanju, ~~glej~~ ^{prej} priplujejo samó
 prikazni ~~njemu~~ žalostne,
~~tolažbo~~ ničevno noseč.
 Ce misli, ~~kdo~~ ^{da} vidi srečo pred seboj,
 izmuzne koj se mu iz rok
 425 in slike ni in ~~nikdar več~~ ^{es amom}
~~ne bo je~~ na krilatih potih videl sna.
 To bóli so domá, pozna jih hišni krov;
 a kaj pa druge bóli, hujše še kot te!
 Kar mož iz grške zémlje sploh odšlo je v boj,
 430 ni hiše, láhko pravim, kjer ni žalosti,
 a bol ta v srcu tli samó.
 Saj mnogo je gorjá, ki stiska ti srcé.

Xaply ?? In, nican
evika likovan
si zlozi: 27
hitec otadovka !!!

- Kóga tja si poslal, veš;
 toda mesto junakov
 435 vrne vrč in pepel nazaj
 v hišo zopet se vsako.
- Menjavec kruti Ares — ne zlatá — teles,
 ki tehtnico drži v boju suličnem,
 440 sorodnikom iz Ilija
 odpošlje vroč, težák pepel,
 za mnoge grenkih vir solzá,
 ko vrne prah namesto móž
 in z njim napolni vrč krasán.
 445 In s sólzami slavé móžé,
 kakó je ta se biti znal,
 kakó je častno oni pal
 radi žéne, ki mar mu ni.
 450 Tiho kdo godrnja takó,
 mržnja šíri se in bolest,
 češ, Atrída sta kriva.
 Drugi tam okrog zida
 v grobu zémlje trojanske
 455 mirno spijo, mladostni cvet,
 v zemlji tuji zmagavci.

- Nevarno je, če ljudstvo z jezo govori,
 ker národovo smrt maščuje s kaznijo.
 Teži me skrb, da zvedel bom,
 460 kar krije zdaj še temna noč,
 ker bistro zro bogovi nanj,
 kdor mnogih smrt na vesti ima.
 In maščevalni duh temé
 v nestalnem toku naših dni
 465 udari sčasoma hudó,
 kdor po krivici srečen je.

³ »Lepe slike« so kipi Helene, ki jih je dal napraviti v hiši Menelaos.

- Človek nizek je brez moči;⁴
 slave čast prevelika pa
 varna ni: iz oči bogov
 470 bliski švigajo náte.
 Srečo čem brez zavisti:
 niti mest naj ne rušim,
 niti téga ne žélel bi,
 da kot suženj bi žível.
- 475 Po mestu kroži urna vest,
 ker žar prinesel je radósti,
 a ve li kdo, če res je vse?
 Ni možno li, da to prevara je bogov?
 Je mar otročji al neumen kdo takó,
 480 da ta ognjena nova vest
 bi upanje goreče vlila mu v srcé,
 da kmalu reče: Varan sem?
 Ker vlada ženska, je pa prav,
 da poješ hvalo, preden kaj se izvrši.
- 485 Beseda ženskih ust verjame se povsod.
 Kot šine koj, i mine koj,⁵
 kar ženska ti modrost natrobi v rog glasán.

(Dalje.)

⁴ »Človek nizek je brez moči.« Donner prevaja: »Ohne Macht wohnt er im Dunkel — bei den Toten.« Mislim, da je prva prestava boljša, ker odgovarja bolj vsebini. Sledi namreč nasprotje: Slave čast prevelika pa varna ni.

⁵ »Kot šine koj, i mine koj.« V grščini stoji ταχύπορος — ταχύπορος, Wilamowitz posnema to tako:

Wie der Wind	
fliegt geschwinde	Doch geschwinde
raschen Weiberglaubens Losung	ist des Weibermunds Gerede
rasch geglaubt von Mund zu Munde.	weggeblasen wie der Wind.

Krajše ima Armin: Allzuleicht geglaubt verbreitet sich das weibliche Urteil mit schnellem Gange, aber schneller Untergang ist auch dieser von Weibermunde ausposaunter Weisheit.

Kri.

Prof. Fr. Pengov.

Kri je sok posebne vrste, zato te bo nemara zanimalo, če ti povem kaj več o njem. Danes ve sleherni šolar, da obstoji sveža kri iz tekočine (krvne plazme) in iz trdnejših krvnih teles. Slednja nam je odkril leta 1673. slavni oče mikroskopikov Leeuwenhoek (Livenhuk) s pomočjo svojega drobnogleda. A sodobnikom se je zdelo to odkritje jako brezpomembno. Šele v 19. stoletju so se zopet lotili vprašanja »krvi« in so dosegli čudovite uspehe.

Čemu pa sploh imamo kri?

Kratek odgovor se glasi: Kri je tekočina, ki oskrbuje stanice in organe našega telesa, ki so priklenjeni vsak na svoje mesto in se zato ne morejo hraniti samostojno, s potrebno hrano; kri posreduje tedaj med zunanjim svetom in med notranjimi deli našega telesa. Zato se mora brez prestanka gibati in pretakati. Njeno gonilo je srce. — Pa kri ne donša le hrane telesnim stanicam. Kakor potrebuje parni stroj ne samo premoga za gorenje, ki mu daje hrano, ampak tudi dovoljnega prepiha (zraka s kislecem), tako tudi v

telesu brez kislega ($O =$ oksigenij) ni gojenja, brez njega pa nobenega življenja. Kislec si oskrbuje kri vedno znova z dihanjem. Iz zraka in z njim vred prihaja kislec v pljuča, kri ga sprejema in prenaša kot hladilno, oživljajočo sapo v urnih udarcih žil na kraje, kjer ga je potreba. Temna, skoro modra, prihaja kri v zračno tkaniče pljuč; svetlordeča ga zapušča. Kako je vendar to mogoče v tako kratkem času? Popolnoma preprosto: rdeča krvna telesca so oddala ogljenčevo kislino (CO_2), s katero so bila natovorjena, na mestu nje pa so naložila zdravega, svežega kislega. CO_2 nastaja neprestano v človeškem in živalskem telesu vsled življenjskega procesa, ki je v bistvu zgorevanje; ker je za telo strupen odpad, jo pritegnejo rdeča krvna telesca, ki plovejo mimo, vase in jo odnašajo v pljuča, ki jo izdihavajo. Kislec pa prihaja v pljuča skozi nos (usta), sapnik in bronhije. Kamor pride kislec, povsod nastane v ustnicah in staničju novo veselo življenje in delovanje.

Ali še nisi delal poskusov s kislecem? Hej, kakšen plamen zažari, ako vtakneš tlečo trsko ali železno žico v posodo (cilinder) s kislecem! Nekaj podobnega se godi v našem telesu, kadar pride kislec vanj. Na tisoče plamenčkov bi švigalo iz vseh delov telesa, ako bi bila naša čutila dovolj občutljiva, da bi opazila vse te nove energije v telesu!

Na operacijski mizi leži speč mož. V kloroformovi ($CHCl_3$) omotici ali narkozi mu je odstranil zdravnik ravno kar nevaren izrastek in že se zabada igla zadnjič v rano, da jo zašije. A glej, pomožni zdravnik se nenadoma strese; on, ki nadzira bolnikov krvni tok, ne čuti več udarca žile. Bledo lice kaže, da hoče pravkar odnehati srce, da je bila narkoza premočna. A že prinašata dve usmiljenki železno steklenico (cilinder, bombo); na bolnikov obraz povežejo krinko, jo zvežejo po gumijevi cevki z železno bombo in tedaj gre kislec v krinko in odtod v bolnikova sapila. Bolnik globoko vzdihne in žila začne spet biti in nevarnost je pri kraju. Kislečeva

bomba je razpihala zadnjo iskrico življenja, ki je že bežalo v večnost; zato pa je danes ne pogreša nobena bolnišnica več.

Oživljajoči kislec prenašajo po telesu rdeča krvna telesa ali eritrocitje. Njihovo število v telesu je velikansko. V kubičnem milimetru, to je v prostoru, velikem kot debelejša glavica pri buciki, so jih našteali $4\frac{1}{2}$ milijone pri ženi, 5 milijonov pri možu, 6 milijonov pri dojenčku. Pri živalih je to število popolnoma drugačno, deloma manjše, deloma večje. Tako ima v mm^3 : 1. močerad 90.000 rd. krv. telesc; 2. piškur 130.000; 3. mrena 1.280.000; 4. golob 2.400.000; 5. govedo 6.280.000; 6. mačka 8.220.000; 7. ovca 9.130.000; 8. koza 18.000.000. Temu številu primerna je seveda tudi velikost rdečih krvnih telesc. Da morejo pluti še skozi najtanjše krvne laskovice ali kapilare, znaša njihova dolžina pri človeku le 7 mikronov ($1 \mu = 0.001 mm$); 1000 teh junakov drug za drugim tvori tedaj vrsto 7 mm. Poleg eritrocitov pa stanujejo v krvi tudi beli tovariši, ki jim pravimo levkocitje (bela krvna telesa); teh je pa v mm^3 samo 10 do 20.000, toliko kot Lahov v našem Primorju, — skoro nič.

Zakaj je neki naša kri rdeča, vprašaj morda radoveden.

Morebiti se zdi vprašanje temu ali onemu neumno, posebno odkar je odpravljena v Jugoslaviji modra kri. In vendar je to vprašanje umestno. Najprej že zato, ker je dolžan naravoslovec, da si beli glavo tudi ob vprašanjih, ki se zde drugim nespametna; drugič pa zato, ker imamo v živalstvu tudi drugače barvane krvi: modro pri raznih školjkah, polžih in sipah, zeleno pri nekaterih črvih-ščetinožcih, da, celo brezbarvno pri morskih kozolnjakih ali ascidijah, pri marsikaterih polžih in školjkah, pa tudi pri mnogih ljudeh — brez značaja.

Že prej smo slišali, da so eritrocitje čudovito majhni čolničji, ki dovažajo telesu kislec, izvažajo pa ogljenčevo kislino. Za zmožnost, da morejo sprejemati in odda-

jati kislec, se imajo zahvaliti eritrocitje neki beljakovini, ki ji pravimo hemoglobin in ki vsebuje železo.

Gotovo si že slišal, da ukaže zdravnik bledični deklici, naj pije »železnato« vino ali jemlje železo v drugačni obliki, da si popravi kri. To pa tudi veš, da so železne soli — oksidi — bolj ali manj rdeče barve; pomisli le na rjo ali na rdečo okro.

Čemu je pa treba krvi ravno železa?

Da rdeča krvna telesca sprejemajo in oddajajo brez prestanka kislec, mora železo posredovati.

Ako imate v hiši svetilni plin, imate morebiti tudi posebno zanimivo vrsto vžigalnika. Držiš ga v izhajajoči plin in, bup, že se je vnel. V vžigalniku je nekoliko drobckane platine, ki ima to posebnost, da vleče kislec iz zraka nase in ga drži; če pa pride v dotiko z lahko gorljivim plinom, mu ga z veseljem odda.

Podobno ravnajo rdeča krvna telesca: iz zraka sprejemajo kislec, ga nosijo na vse strani po telesu in oddajajo stanicam. Železo pa je tu kakor platina v gorenji primeri posredovavec, je, kakor pravimo, anorganski katalit.

Ali mora pa to katalitično sredstvo biti ravno železo?

Nikakor ne, bilo bi lahko tudi zlato ali platina. Toda potem gorje človeku in živalim, ki bi ob nezadostni množini teh katalitov ne mogli nadomeščati porabljene snovi z novo! Imamo pa živali, ki imajo mesto železa v svoji krvi — baker; taki so nekateri mehkužci in raki. Ker so oksidi (oksidi) bakra modre barve (modro galico vendar poznaš), zato imajo te živali plemiško kri. Čestitamo!

Ako si ogledaš sliko, ki ti predstavlja eritrocite raznih živali in človeka, opaziš, da ima ličinka piškurja okrogla krvna telesca z jedrom, žabe, krkonu (n. pr. človeška ribica našega Krasa), plazilci in ptice pa imajo obla ali eliptična krvna telesca z jedrom. Vse živali imajo krvna telesca z jedrom, samo sesalci in pa človek jih imajo brez jedra. Najbrže po-

menja brezjedratost višjo stopnjo v razvoju vsled popolne prilagoditve eritrocitov enemu samemu opravilu (posredovanju kislega), ki ga pa zato izvršujejo na toliko popolnejši način.

Vse stanice telesa rastejo in se množujejo, le eritrocitje ne. Kadar se torej postarajo — in to se zgodi že v kakih 3 tednih — tedaj zamro in morajo proči. Nalogo cestnih pometačev ali če hočete veterinarjev pa imajo v krvi levkocitje, neuljudni policaji, ki bolehave rdeče tovariše kar kratkoma po požro in prebavijo. Seveda mora pa telo poskrbeti za nadomestek teh prepotrebnihi telesci; organ, ki poreja novo kri, je kostni mozeg, ki ga ima samo človek in sesalci.

Velikost krvnih telesci je pri živalih silno različna. Pri človeški ribici n. pr. znaša dolžina 58μ (mikronov ali tisočink mm), pri močeradu 43μ , pri ribah in kuščaricah ca 15μ , pri pticah 12 do 14μ , pri sesalcih 4 do 7μ ; najmanjši so eritrocitje pri kozi (dolžina = $3\frac{1}{2} \mu$). Ali znači morda tudi ta maličkost kak napredek v organizaciji živali? Poglejmo?

Čemu imaš rdeča krvna telesca? Da prenašajo kislec semtertja. Zato je pa potreba mnogo prostora, mnogo površine, saj veš, kako ogromno površino so imeli svoje dni tako slavljene cepelinovci. To pa dosežejo le s kolikor mogoče »veliko majhnostjo«, kajti čim manjše je telo, toliko večja je odnosna ali relativna njegova površina.

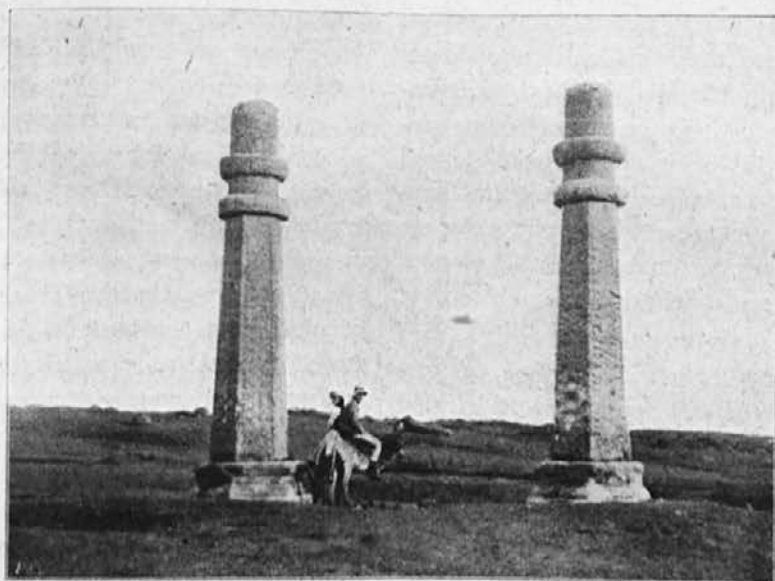
Poičajva se za trenotek s kocko, katere rob meri 1 m, stranica torej 1 m². Celotna površina znaša 6 m². Razreživa sedaj kocko s tremi somernimi prerezi tako, da dobiva 8 kock, vsako z robom dolgim $\frac{1}{2}$ m, s stranico $\frac{1}{4}$ m² in površino $1\frac{1}{2}$ m²; vseh skupaj ima torej že 12 m² površine. Ako reže na ta način naprej toliko časa, da prideva do majhnih kock z 1 mm³ vsebine, dobiva celo milijardo takih igračk, katerih površina znaša nič manj nego 6000 m²!

Sedaj se pa blagovoli spomniti, da gomezi v vsakem kubičnem milimetru tvoje

krvi po 5 milijonov rdečih krvnih teles. Menda si lahko predočuješ, kako silna mora biti vsota vseh teh malih površin. Kadar popolnoma dorasteš, boš nosil s seboj kakih 5 litrov krvi v žilah. Cenijo, da bo znašala njihova površina tedaj kakih 3200—3800 m²! Nešteti bilijoni naših eritrocitov nudijo torej zraku v pljučih veliko površino in nam usvojijo pri 15—20 kratnem dihanju v minuti vsak dan kakih 800 do 1000 gramov kislega. Da jim gremo na roko, dihajmo večkrat po možnosti globoko, gibljimo se mnogo v prosti božji naravi, hodimo na gore, skrbimo za korenito

vzdržita v zatohlem ribnjaku desetletja. Vrtnega polža lahko potopiš za 30 ur v vodo, pa bo šel še naprej, tudi gliste, žabe in razne živali v zimskem spanju (netopir, marmotica) potrebujejo zelo malo zraka.

Izmenjavi kislega in ogljenčeve kisline v pljučih in telesnem staničju pravimo dihanje. Pljuča si v njihovem ustroju še najbolje predstaviš pod podobo vinskega grozda; posamezne jagode, silno, silno majčkene, so pljučni mehurčki. Vsi skupaj imajo kakih 200 m² površine. Vsako minuto vstopi v pljuča približno 8 l zraka; a tudi to se ravna po trenutni potrebi. Ako

Cesarski grobovi v Nankingu.

zračenje stanovanj in spalnic, t. j. odpirajmo okna po potrebi z ventilatorji, širimo slovenska mesta in trge s poslopji v obliki vil, ne pa vojašnic itd.!

Zraka potrebuje ne le človek, ampak vsako živo bitje. Zlata ribica, ki jo imaš v akvariju, pride na površje vode, ki je nisi obnovil in hlata po zraku; celo močelke (infuzorije), ki jih opazuješ pod drobnogledom, se ti zbirajo zavoljo zraka ob robu krovne stekla ali okrog morebitnega zračnega mehurčka pod njim. Vendar je pa potreba zraka pri raznih živalih od sile različna. Gibčna ščuka pogine v slabo zračeni vodi že čez nekaj ur; krap in karas

opravljaš težko delo, potrebuje telo več goriva in kislega, torej moraš dihati hitreje nego 20 krat na minuto. Otrok pri svojem živahnem presnavljanju diha hitreje od odraslega. V spanju pa je dihanje počasneje in pri živali, zatopljeni v zimski sen, ga komaj, komaj še opaziš.

Dihanje je popolnoma odvisno od trenutne potrebe in se loči v tem bistveno od hranitve. Telo, človeško in živalsko, pa tudi rastlinsko, ima posebne organe, v katerih si kopiči zalogo za čas potrebe; taka skladišča so jetra, tolščna plast pod kožo, gomolj pri krompirju, čebule pri lilijah itd.

Z a k a j si pa ne napravi telo še s k l a-

dišča za zrak? Naše življenje visi vedno na nitki; če zmanjka le za kake minute dragocenega življenjskega plina, pa je odbila tvoja urica. — In vendar ne potrebujemo posebne zračne zaloge, ker imamo zraka vedno dovolj. Ali naj si napravi riba zalogo vode v telesu, ko vedno plava v njej?

Seveda bi utegnila tudi ribi danes ali jutri priti taka zaloga vode zelo prav, če bi namreč slučajno zašla na suho. A to je le redek slučaj in celokupna organizacija se ne more ravnati po vseh možnih slučajih, ampak po razmerah, kot so navadne. Če ti ubere kosček mesa napačno pot v grgavec, tedaj je joj in pomanjkanje zračne zaloge se bridko zmaščuje nad teboj. Tudi če smo prisiljeni bivati dalje časa pod vodo, nam je zaloga zraka neobhodno potrebna; kako tej potrebi zadostiš, te uči potapljavski zvon in podmorski čoln. Hrošči, n. pr. kolovrt in črni potapnik, vzamejo seboj vselej zalogo zraka, takisto vodni pajek in premnoge druge živali.

Čudovito je soglasje ali skladnost med velikostjo našega telesa ob srednje težkem delu, med velikostjo površine pljuč in med številom krvnih telesc! Pri odraslem človeku so našteji okoli 1800 milijonov pljučnih mehurčkov, ki jim odgovarja okoli 200 m² površine in 3200 m² znaša površina zraven spadajočih rdečih krvnih telesc. Telo nima pri vsem svojem čudovitem ustroju ničesar preveč, ničesar premalo, niti enega krvnega telesca. Odkod neki to? Ali je res slepi slučaj zmožen takega umotvora, ki neizmerno presega vso človeško umetnost?!

Ni čuda, če se pri tako zamotano sestavljenem stroju, kot je naše telo, večkrat tudi kaj pokvari, zlasti, ker je naše kulturno življenje tolikrat nenaravno, če ne celo naravnost protinaravno. Če je onemogočeno redno dihanje, je tudi ostalo delovanje telesa izključeno. Organizem potrebuje svojega kisleca in si ne dá odščipniti najmanjše trohice. Ali — ali! A tu se pokaže narava znova mojstrico v tem, kako se zna prilagoditi novim razmeram.

Otrok v hiši ima n. pr. davico (difterijo) in njegov grgavec je ves zamašen s kožnatim sluzom. Hrepeneče vsesava bolnik življenjski plin, z usti in nosom, močno se mu širijo prsi. Če nastopi tako stanje nanagloma, potem je posledica redno: mučno zadušenje. Ako pa nastopi polagoma, potem nauči narava sama, kako naj varčno gospodari s kislecem: bolnik leži mirno, giblje se le toliko, kolikor je neobhodno potreba. Gorenje v telesu je vsled tega le slabotno, zato pa je potreba tudi le malo zraka. Na podoben način se prilagodi naša narava ob vnetju porebrnice, pri pljučnici, srčni napaki in podobnih boleznih.

Človek se mora zadušiti, ako izgubi naša kri možnost za izmenjavanje O in CO₂; to se zgodi n. pr., ako se uniči krvno rdečilo (hämoglobin). Strupi, ki uničijo krvno rdečilo so n. pr. klorovokisljakalij (kalijev klorat), s katerim lahko-mišljeni ljudje spirajo usta in grlo in ki je umoril že marsikaterega na davici bolnega otroka; isto lastnost imajo časih mavrahi (gobe), potem nekateri plini, n. pr. fosforjev in arzenov vodenec. Vse drugačno, žalostno slavo pa je dosegel s svojim zastrupljanjem neki drug plin CO, ogljenčev monoksid.

Mati z dvema otrokoma se spravlja k počitku. Zdravi in veseli se uležajo vsi trije, zjutraj pa najdejo sosedje tri mrliča v sobi. Brez najmanjše slutnje, čisto polagoma so odjadrali vsi trije na oni svet. Kaj se je zgodilo? —

V peči je bilo še žareče oglje in ker je bila zaklopnica pri peči zaprta, se je razvijal CO, se mešal z zrakom v sobi in prihajal z njim vred tudi v sopila pečih. Ko so oddala rdečekrvna telesca v pljučih svojo CO₂, jim je bilo dano na izbiro, da sprejmo (se zvežejo) ali O ali pa CO. Žal pa, da imajo naši eritrociti po svoji naravi večjo ljubezen do CO kakor pa do O; zato se spojijo kemično s CO, kislec pa puste kot berača na cesti. Ko bi pa rdeča krvna telesca vsaj na svojem potovanju oddala kje svoj nesrečni tovor! A tega ne

store, ž njim ostanejo združena na življenje in smrt. Zato pa tudi ne morejo odstraniti iz telesa CO_2 in drugih odpadkov, ki se nabirajo v telesu v nevarni množini. Telo je v vedno večji zadregi; kisleca od nikoder nobenega, CO_2 pa vedno več. Stanica za stanico umira, v čudovitem ustroju telesa se giblje vse vedno počasneje, zdaj tu, zdaj tam obstane kolesce, vedno šibkeje utripa srce, vedno bolj leno teče kri, vedno manj je krvnih telesc, ki se še niso dala oslepariti goljufnemu CO , in polagoma se umakne čez nekaj ur ugašajoče življenje nasilni smrti zadušenja. — Grozen dogodek za naravo! In vendar se vrši vse tako krotko in mirno! Če bi hotel opozoriti telo na pretečo nevarnost, kdo ve, če bi se ti le zahvalilo za to.

»Tako mi je ugodno pri srcu, pustimo na miru!« bi nemara poreklo. Blagor mu, ako ga najde dober prijatelj še v pravem času v tem nevarnem spanju, če ga z vso silo strese, da se zbudi, če ga odnese na zrak, da pride zopet O v zamirajoče organe!

Kar je CO za telo, to je strup čutnosti za dušo. So družbe, kraji, gostilne, knjige, ki širijo strupeno atmosfero okrog sebe. Če se jim ne izogneš, škoda zate.

Rdeča krvna telesa, ki so zastrupljena, so izgubljena; ako pa prineseš takega nesrečneža na zrak, si telo urno pomača. V kostnem strženu jame z največjo pridnostjo izdelovati telesna tvornica nove eritrocite. Pri tem uporabi narava celo take kosti, ki v navadnih razmerah ne pridejo več v poštev, kakor vojni čas penzioniste.

Normalno dihamo pri srednjem barometričnem zračnem tlaku, k $\dot{\text{t}}$ znaša, kakor ti je znano, 760 mm. Kaj pa se zgodi, ako tlak pade, ako greš na visoke gore ali se dvigneš z letalom pod oblake?

Lepo in zdravo je iti na Triglav, na kamniške planine, na vrhove slovenskih Karavank; a v splošnosti je vendarle ugoden vpliv življenja na gorskih višavah na zdravje — čudiš se najbrže — bajka. Le

vprašaj ljudi, ki živijo po višavah, in tožili ti bodo nad »gorsko boleznijo«; čutijo se trudne, telo se jim zdi kot svinčeno, boli jih glava, šumi po ušesih, težko sopejo itd. Po gorah je razširjena angleška bolezen, idijotstvo in kretenstvo. A »gorska bolezen« večidel čez nekaj dni izgine brez sledu. Odkod vsi ti pojavi?

Ker je zračni tlak v višinah znatno manjši nego v dolini, je tudi pritisk kislicev manjši. Zato se kislec ne veže tako lahko s krvnim rdečilom in če se že spoji, je vez le rahla. Kako odpomore mati narava zlu, da imajo eritrocitski čolnici premalo tovora? Na najpriprostejši način: pomnožijo število čolnic (rdečekrvnih telesc). In ta nova tvorba se izvrši za čuda hitro, skoro po načinu eksplozije. Obenem se pa zmanjša velikost eritrocitov od 7 na $5-6 \mu$. Z drugo besedo: z zmanjšanjem eritrocitov se poveča njihova površina in s tem njihova dihalna ploskev. Vsebinske rdečih krvnih telesc se poveča za 20 do 30%. Ko se povrneš v dolino, se povrnejo tudi v tvojo kri normalne razmere. Živali, živeče na visokih gorah, n. pr. lame, imajo redno veliko število rdečekrvnih telesc.

Srce potiska kri skozi ocevje, žile, do skrajnih telesnih stanic. Rdeči sok, ki se pricedi pri vsaki ranici na dan, ne teče torej v telescu brez reda, ampak vsak telesni organ ima svoje posebne žile, ki ga hranijo. V telesu vlada red, ki mu ga ni para. Podobno kakor varčni tehnik (inženjer) ravna tudi narava. Pri naših vodovodih se izgublja mnogo sile z drgnjenjem v železnih ceveh. Človeški organizem deluje mnogo popolneje. Ako navrtaš v cevi, v kateri se pod močnim tlakom urno pretaka voda, majhno luknjico, brizgne iz nje voda s tankim curkom v ostrem kotu; na dnu je ta curek nekoliko debelejši. Vsaka žilica našega telesa se cepi v ravno takem kotu od večje cevi, tudi odebline pri dnu ji ne manjka. Moderni inženjer uporablja z največjim uspehom plodove teh anatomske raziskave pri napravi novih vodovodov.

Tudi notranje stene našega krvožilja

so skrajno gladke, torej zopet ni izgube vsled drgnjenja.

Pa ne le s silami, tudi s tvarino varčuje narava.

Vsaka žila je natančno umerjena po množini krvi, ki mora skozi. Čim delavnejši je tak telesni organ, toliko več krvi potrebuje, toliko širše so pa tudi njegove žile — dovajalke ali arterije.

Vodovodne cevi morajo biti izdelane dovolj močno za tlak, ki naj ga vzdržujejo. Vodovod z 20 atmosferami (tlak 1 kg na 1 cm² je 1 atmosfera) mora imeti vse krepkejšie cevi od takega na 5 atmosfer. Vse to je natančno zračunano pri žilah našega telesa. Čim večji je pritisk v kaki žili, toliko debelejšie stene ima in sicer se okrepi zunanja mišičasta plast arterije, notranja ostane kakor je.

Kako žalostna je takozvana »starostna snet«, bolezen, pri kateri postajajo noge in prsti na njih modrikasti in vedno temnejši, ker so se bñle kri dovajajoče žile zamašile in ne prinašajo več hrane tem delom.

Vsak organ ima poleg glavne žile za slučaj sile še stranske veje; če se glavna veja zamaši ali če si jo prerežeš, tedaj se

nenadoma razširijo stranske žile in tako izravnajo izgubo glavne cevi.

O krvi kot posredovalki hrane in še marsikaki drugi njeni zanimivosti hočemo razmišljati ob drugi priliki. V današnji zvezi naj omenim le še ene lastnosti krvi, ki je vzbujala že nekdanj, posebno pa v najnovejšem času občudovanje pri naravoslovcih in zdravnikih, mislim njeno kemično nespremenljivost. Kako je mogoče, da si ohrani naša kri ne le vedno isto toplino, ampak tudi enako kemično sestavo?

Predvsem ima naše telo priprave, ki imajo zmožnost, da odzamejo hranivim. snovem vse lastnosti, ki jih delajo telesu in krvi tuje. Vsaka stvar, ki naj jo telo končno osvoji svojemu bistvu, mora iti skozi več nadzornih postaj in če treba, mora spremeniti svojo obliko. Tako skrbi prebava zato, da pridejo v kri le plazmi lastne, to je krvi docela prilagodene snovi, ki jih oddaja potem kot opeko za stavbo najrazličnejšim organom.

Viri: Hesse-Dofflein, Tierbau u. Tierleben; H. Dekker, Der Mensch; Hannstein, Biologie; Dr. H. Hoppeler, Die Predigt unseres Körpers.

Iz moderne.

Dr. Ivan Pregelj.

Dr. Leopold Lenard je priobčil v »Domu in Svetu« XXX. 168 sl. spis »Sen kresne noči«, ki je zelo zanimiva moderna pesem v nevezani besedi. Lav. Lenard, bivši Euricius, je zadnje čase sicer nekako odmrll leposlovju in se je posvetil bolj zanimivemu podlistku, kjer je dokazal veliko izobrazbo in jedek, svež humor. Mož izborna pozna poljsko in rusko slovstvo in je, žalibog, nekaj univerzalist. Da se je posvetil zgolj leposlovju, da je pilil svoj jezik, bi bil ustvaril samostojno umetnost. Tako pa se je leposlovju nekam izneveril in utihnil, se morda kje pokmetil, kakor se je svoj čas nekje pošlahčil. »Sen

kresne noči« je nekaj pesniški podlistek najboljše vrste. Lenard je posnel motiv stare šolske naloge: deževna kaplja potuje. Ta motiv je dal v okvir sanj. Sanja, da je stopil predenj angel Tešitelj in mu dal oblast voliti. In pesnik je želel: »Naj bom rosna kapljica na cvetni gredi!« Nato je začel svoje romanje kot znojna kapljica in šel daleč v nebo in v puščavo, v truplo kamele in bilko puščavsko. Celo vrsto krajevnih prizorov je zamislil pesnik, ubral je vse te slike v glas hrepenenja, ki žene kapljico iz kraja v kraj, iz snovi v snov, iz materialnosti v dušo (živalsko seveda!). Iz spisa zvenijo znani motivi (Heine: pesem

o smreki in palmi, Tisoč in ena noč, Gregorčič: Človeka nikar, nekaj indijske mistike, Böcklin (»Otok blaženih«), Puškin (Gvadalkvivir, i. p.), reminiscence iz literature. Tako je spis nekako poetično kramljanje brez posebnega umetniškega namena, brez globoke miselne vsebine, izraz individualnega čustva v nekem trenutku, ko v človeku vse kipi (Faust, nar. priča o kresni noči!). Prav značilna slovstvena poteza iz duše Lenarda, slovenskega potnika, notranji doživljaj našega ljubekega abbeja, kakor ga bodo krstili Parizani, pri katerih se je zdaj mudil. Urednik Izidor Cankar je uredil to črtico v isto številko »Doma in Sveta« kakor mojo »balado«. Čemu neki? Glej okus dobrega urednika! Trudi se, da ubere vsako številko popolnoma skladno v enem tonu. Še več! Po možnosti mora paziti, da je urejen ves letnik enotno vsaj v zunanjem (ilustracije!) delu. Zato, glej, je bil »Dom in Svet« tako čudno slovesno zrastle iz skromnega katoliškega družinskega lista v sijajno katoliško umetniško revijo.

Odpri isti letnik »Doma in Sveta« na strani 31. Tam boš našel moderno pisano psihologično črto: Trenutek življenja. Zapisek zasutega rudarja. Spisal je sestavek mlad, zelo izobražen akademik Stanko Majcen, človek svoje poteze, nekake svetske odličnosti; skoro bi ga imenoval angleško mislečega. Naslov pove, kaj je vsebina spisa, dasi ni nobene okvirne opazke: »Te misli so našli zabeležene v beležnici rudarja, ko so ga po osmih dneh izkopali zadušenega, mrtvega od gladu.« Zmisel spisa je ta, da Majcen skuša analizirati popolnoma iz sebe misli, ki jih živi zasuti rudar. Ta rudar je čuden, ne navaden človek. Prav nič se ne bavi z mislimi, ki zadevajo njegov položaj. Nasprotno. Rudar razmišlja o treh tipičnih doživljajih svojega življenja: o kavararju, o hišniku, o prodajalki laškega grozdja. Te tipe, psihologično spretno izbrane, je orisal Majcen čudovito izvirno in jih postavil kot nekake prilike, da je življenje navsezadnje vendar zelo

vsakdanje, a obenem čudno pomembno. Iz spisa gleda torej dvojen problem: vsebinski: Kaj je neki prav za prav zmisel življenja, zmisel smrti? oblikovni: Kako izraziti te misli s čisto novega vidika, s čisto subjektivnimi prilikami. Umetniško svojstvo spisa je njegova velika objektivnost. Ni najmanjše morale ne vsiljuje pisatelj bravcu, ni najmanj se ne trudi, da bi zbudil v bravcu sočutje z rudarjem, nekako hladno, cinično govori, v nekaki povišani resignaciji se izraža živ pokopani. Ta hladnost mene pri Majcenu in modernih odbija. Sicer pa je ta način pesnenja bistvo hladnega ustvarjanja, izraz umetniške breztendenčnosti. Vprašanje pa je seveda, kako je neki z verjetnostjo. Kje je tak filozofski rudar (še Rus v »Germinalu« ni!), ki bi živ pokopan ob električni luči pisal takšen filozofski traktat? Ni ga! Neskončno prikupnejši se mi zato zdi vsebinsko sorodni Robinzon Chamisso v Salas y Gomez, kakor pa taka v bistvu prave psihologije vendar zagrešena, nemogoča tragedija. Samo na podlagi umetniškega ekspresionizma (subjektivni svet — stari Leibnitzov »mogoči« svet!) moremo sprejeti in opravičiti iluzoričnost sličnih psiholoških črtic, ki hočejo z moderno kretnjo nadkriliti mojstrstvo Dostojevskega, Flauberta i. dr. Umetniško osebnost darovitega pesnika pa sva spoznala v gotovi glavni potezi. Majcen je umetnik, ki stvarno stremi za lastnim slogom in samosvojo vsebino. Morda je tolik v tem svojem stremljenju, da bo sčasoma nekaj reakcionarca proti svojim umetniškim tovarišem. Jezik, ki ga piše, ne poje slovensko, poje čudno mednarodno. Težek je za umevanje, ker ne vsiljuje nikake težnje in izrazito določene misli. Živo nasprotje je lahkega in prožnega Lenarda, legendarično zanesenega svojega rojaka Meška; čudovito zanimiva slovenska klimatična osebnost brez klimatičnih odtenkov: tip velikomestnega umetnika, ki hoče hoditi in bo hodil svojo umetniško pot... Zdaj pa še nekaj prvovrstnega: Oton Župančič je spesnil v »Slo-

vanu« XII. s. 1. pesem »Dies irae«, ki slove tako:

Dom
razmajal je svoj véliki zvon;
kakor da toži nad mestom Bog,
kroži glas vsenaokrog,
trka na okna, bije ob duri,
preko streh stresa s peroti
črno grozo dušam nasproti,
plaši in buri,
bega otroka in sega z mračno rôko
starcu v prsi globoko.

In pred vsakim obrazom stoji
kruto zrcalo;
nič ti ne bo pomagalo,
daj račun za svoje dni!

V gomazeči, vrteči se jati,
zgrnjeni v črn, hudourni oblak,
angeli z meči, levi in voli krilati,
orli in zmaji polnijo zrak.

Sivi spokorniki, plešči proroki
glave mrtvaške ko drage svetinje
stiskajo k nedrom, njih stroge stopinje
ženske poljubljajo v blaženem joki.

S kori nebeškimi vse je obzorje zaslonjeno,
vsak stoji, za večnost zabita postava:
v glori, razprostrti ko pavji rep,
svetci v nepremičnem krogu,
svetci v bizantinskem slogu,
vsak pogled okrogel, srep;
kar živi, vse k tlom je sklonjeno,
kakor pod solnci neusmiljeno žgočimi trava.
Čujte jahače, čujte jih za goro!
Svet — kot boben napet,
in kopita, trdi tolkači
ga bijó
vse bolj in bolj:
suhi jahači
k nam gredó
na pokôlj!

Zemlja se grudi na kolena,
zemlja pada na obraz:
»Milost, pridi v žaru plamena,
nam je v srca in mozež mraz.
Milost, pridi vsa ognjena,
spali telesa in duše in reši nas!«

Milost v orgel bučanju prihaja,
trombe ima s seboj in zvonove,
Milost plove, Milost rjove:
»Znamenje, sezi od srede do kraja,
znamenje, hiti na štiri vetrove!«

Angeli z meči pokažejo pot
sem, tja, načez in navprek,
in iz oblaka krilatih zverin
vsuje v hrumečih brzinah četvero se rek
preko višin:
znamenje križa zemljó in vesoljni rod...

Pesem je nastala v doživljenem trenutku. Temen glas zvona je jeknil iz doma (mistično sam, kdo vé kje stoji!). Pesniku je obudil glas zvona sorodne predstave, sliko sodnjega dne, kakor ga riše razodetje Janezovo, kakor ga čuvstvujejo umetniki: Dürer, Böcklin. Župančičeva pesem je po vsebini slika v bojah čudovite nazornosti, mistične groze polna, Župančičeva pesem pa je tudi mistično grozna melodija temnega zvona, brona, ki udarja pesem »jeze«, pesem sodnega dne. Pesem je poosebljenost barv in zvokov, čudovit vzorec (v Lessingovem homerskem pravilu celó!), kako riši lirik z besedo, kako tvori iz sebe lastno podobo, onomatopoezijo, glasovno in dinamično. Vse v pesmi valóvi; slika živi pred menoj, kakor nekak veličasten kinematografski posnetek, pesem šumi v moje uho, kakor resničen odmev apokaliptičnega viharja. Pesem »Dies irae« je idealen (muzikalno ubrana je) odtis neharmoničnega apokaliptičnega viharja. Temni samoglasniki (o, u) pojejo zamolklo ko zvon, dolgi verzi (s kori nebeškimi vse je obzorje zaslonjeno, vsuje v hrumečih brzicah četvero se rek i. dr.) slikajo razsežnost dogodka, daljavo, trdote v ritmu izražajo grozo (sem, tja, načez in navprek) in hipnost mahljajev z meči, menjajoča se spondej in daktil rišeta razpoloženje: patos sodbe, silo viharja, boj prirodnih sil. Iz šuma viharjev kriči glas groze: »Milost, pridi!« Barva pri barvi, zvok ob zvoku, slika ob sliki. Same izvorno samostojne slike. Nobene konvencionalnosti, nobene epigonske rime. Pesem, slika diši, ni stilizirana v blagoglasnem deklamatorskem patosu Gregorčičeve »Ob nevihti« in ima vendar čudovit zanos. To je zanos posebne vrste.

Imenovali ga bomo d i n a m i z e m, umetniško teorijo, ki si stavi nalogo, slikati živo naravo, sile v materiji, dušo narave. Pa še v enem oziru je pesem pomembna. Kaže nam okus Župančičev v letu 1914. Tik pred pokoljem je gledal pesnik prorok nezavedno predpodobo svetovnega viharja. Gledal jo je iz knjige vseh knjig, iz svetega pisma. Župančič bere in ceni sveto knjigo kakor so jo vsi zares veliki umetniki...¹

U almanaku »Luči« z g. 1918. naći ćeš pjesmu:

Djevic i sniježnoj.

Ja gledam Te, Divna, (I)
Na visokoj gori u sjaju i slavi,
U bisernom plaštu i smaragdnom pasu,
Sa v'jencem od zv'jezda na glavi.

I htio bih, Sn'ježna, (II)
Da pjevam sa zv'jezdama oko Tvoг čela, (a)
Da himnu Ti šapućem ko na oltaru
Ruža Ti šapuće b'jela, (b)
Da s brujem se složim, što kristalnu u noć
Sa usana ljiljana ml'ječnih romōni, (c)
Kad velebne gore u požaru plamte,
A Angelus zvoni.

O Divna, o Sn'ježna, (III)
O Čista, o Sveta,
Smijem li ružom Ti okтит nogu,
Što blatnoj u posudi srca moг cvjeta?

Pjesma je Poljakova. Isidor Poljak je mlad katolički pjesnik u »Luči«, dijete krševite Hercegovine. Dosad je izdao jednu zbirku »Pjesama« (1907). I. Andrić je napisao o Poljakovoj poeziji kratku karakterizaciju, u kojoj kaže, da je Poljakova pjesma tvrda. »No tim nije rečeno, da ona ne zna da bude i nježna, meka. Baš naprotiv: kao što se događa, da se u tvrdim prsima kremenitih Herce-

govaca krije srdce najnježnijih osjećaja, tako i Poljakova poezija zna da se pretvori u najnježnije lirske pjesme.« Prema ovoj karakterizaciji Poljakova je pjesma i tvrda i nježna, dapače najnježnija! Pitat ćeš, prijatelju, da li je to možno. Koji »tvrdi pjesnik« umije pjevati u nježnim glasovima? Barem naš uistini tvrdi Aškerc nije! A da Poljak znade? Eto! Pjesma »Djevic i sniježnoj« svjedoči tek jedno: Značaj Poljakove pjesmi su plastika riječi i snažni shematizam ritmike.

Pjesma »Djevic i sniježnoj« je niknula iz pravoga i zdravog osjećaja religiozne pjesnikove odanosti prema Bogorodici. Snažna je u strukturi shematične simetrije (I, II, a, b, c, III). Sve miriše po bijelome, sniježnome [zvijezde (a), bijele ruže (b), mliječni ljiljani (c)], sve bruji u slatkoj idiliki večernog sunca na visokoj gori u vrijeme kvietističnoga sutona i u miljevnosti čežnje u doba, kad zvoni Angelus: »Djevice sveta, čista! Ljubim Te, ljubim. Možem li, smijem li? Ti si sva čista, sva sveta, a ja sam čovjek pun griječnih čežnja i misli, ljubav moja nije sveta. Non sum dignus. Nema u meni pjesama dostojnih Tebe. Blatna je posuda moje ljubavi, srdce moje.« Prijatelju! Nadam se, da ćeš zadovoljeti ovu sitnu pjesmu u istoj mjeri kao i ja. Uistini, da Ti kažem, meni barem se sviđa. Ipak ima u njoj tu i tamo nešto neizgladeno: atribut: visoka gora nije baš veoma neobičan. »Biserni« plašt, »smaragdni« pojas opet nijesu atributi potpuno novi i dobri. Previše su bujna dikcija, patos. Taj patos je značaj više ili manje sve hrvatske umjetničke lirike, dapače i klasične kod Kranjčevića, Tresića i Nazora. Namještaj prijedloga: kristalnu u noć, blatnoj u posudi, nekakva je klasična retorika, mjesto »zv'jezda na glavi«, kazao bi verist »oko glave«. »Blatna posuda srca moг« previše sjeća mariniistične dikcije...

Nekak rahlo soroden notranji doživljaj je zapisal v isti knjigi Slovenec Jože Plot v pesmi: »Žrtve«.

¹ Čitaj podobne »Podobe« v Cankarju, n. pr. Ogljedalo, in boš morda našel, da je Župančič snovno vplival na svojega tovariša.

Pomlad na bregih zeleni.
Vsa bela in sveta kapelica rdi,
v njej Mati ob križu nemi:
»Moj Sin, naj zate umrem!«

S pretrudno rokô na delo gredo
očetje, matere. Vsi v svetišče zro,
kakor da k maši gredo:
»Naj umrem, naj umrem!«

Pesnik je doživel kapelico s sliko žalostne Matere pod križem. Potem je videl srenjo očetov in mater človeških, ki so se ozirali v svetišče, kakor za pomoč, kakor za tolažbo. Bolečina Matere je bila tolažba mater (in očetov). Kdaj, kje je to bilo? Nedavno, v dneh grozote 1914—1918, če se ne motim!

Ali je Plotova pesem dovršena? Zdi se mi, da ni, ne vsebinsko, ne oblikovno. Neizglajena je, nejasna še v izpeljavi lepe misli, preveč je še samo trenutna improvizacija, verzificiran pesniški doživljaj, ki je sicer značilen in vreden umetniškega oblikovanja. Čemu: »pomlad zeleni«? Ali se ne bi bilo moglo isto zgoditi jeseni. A če že mora biti pomlad, kje je potem umetniška oznaka k pojmu pomladi? Čemu: »vsa bela kapelica rdi«? Čemu prisiljeni glagol »Mati nemi«? Čemu: »s pretrudno rokô.« »Vsi v svetišče zro.« Čemu: »vsi? Ali ne bi zadostovalo: »Očetje, matere... V svetišče zro.« »Kakor da k maši gredo.« Neizbrano je povedal morda pod vtisom reminiscence iz Župančičeve balade: Sveti trije kralji (trije kanoniki v zboru pred oltarjem!). —

»Vsi« bi morali reči dosledno: Naj umremo in ne »naj umrem!« Dovolj tega! Za zgled, kako se pesem miselno in jezikovno strga, za dokaz, da tudi lepa pesniška misel še ni vse, če se ni pesnik umstveno, estetsko-kritično baval z njo in ji dahn timer popolne oblike! Sicer pa je Jože Plot, v kolikor ga poznam, sposoben in talentiran pesnik in če se ne motim, utripa v njem edinem med našimi najmlajšimi katoliškimi izrazit socialni ton. — Njegova pesem »Ob oknu« v isti knjigi kot »Žrtve«, je izraz tega in takega občutja. Seveda ima že klasično predhodnico v Sardenkovi »Emiliji« (Roma), katero se nauči na pamet, ker je prava muzika slovenske besede. Prihodnjič pa ti bom predstavil slovita inorodca Verlainea in Poljaka Tetmajerja.¹

¹ Mimogrede naj omenim sledeče: V teh sestavkih sem nekje govoril o Bevkovi »Baladi«. Ko sem se o priliki s pesnikom sestal, me je opozoril, da nisem zmisla »Balade« popolnoma točno umel. »Balada« vsebuje namreč misel, da je vojska ubila v sinu ljubezen sploh, da je postala vojska nekako veliko pohujšanje, nekaka »Umwertung der ethischen Werte«. To ali podobno misel mi je še sedaj nekako težko izluščiti iz besed in simbolnih podob v pesmi sami. Tebi zaupam to stvar, da boš videl, kako težko je včasih dognati tajnost simbolistov. Filozofije simbolistov včasih sploh ni mogoče prenesti v racionalno prozo. Dozorela umetnost pa mora biti, če hoče biti socialna, zares socialna, užitna. Bevkovo pesem sem jaz užival, a sem jo drugače, kakor je hotel umetnik. In celo razložil sem jo — a pesnik trdi, da je nisem prav. In zato verjemi njemu, ki ji je oče! —

Kača s krono.

Prvi polet preko Atlantskega morja.

Po poročilih pariških listov sestavil dr. Pavel V. B.

Na kako visoko stopinjo se je dvignilo letalstvo v ententnih državah, nam je pokazal polet laških letalcev iz Verone na Dunaj in nazaj. Takrat so se odprle državljanom srednjih velesil oči in spoznali so resnico o nadvladi v zraku. Ko so pa letos početkom marca prinesli časopisi vest, da je londonski list »Daily Mail« (izg. dejle mejl, t. j. dnevna pošta) razpisal nagrado 250.000 shillingov za prvega letalca, ki preleti morje med Evropo in Ameriko, je marsikdo zmajal z glavo. K tekmi sta se prijavili angleška in ameriška vojna mornarica. Angleži so hoteli poleteti z enim vodnim letalom, enim zračnim letalom in enim vodljivim zrakoplovom, Amerikanci pa s tremi vodnimi letali vrste »N.-C.«, to je Naval-Curtis (izg. nejvl-körtis, = pomorski Curtis), imenovan po konstrukterju Curtisu.

Za izhodno lukso so določili mesto Saint John's (izg. sentdžons) v zalivu Baie des Trépassés na Novi Fundlandiji, ker leži najbliže Evropi. Angleži so imeli namen leteti od tod naravnost na otok Valencio na zapadu Irske (daljava 3100 km), Amerikanci pa so si izbrali pot čez Asorske otoke (daljava kakih 2200 km), nato do Lisbone (1550 km). Glavna nevarnost tega pota je bila, izgrešiti male Asorske otoke, ki leže kot prašek v neskončnem morju. Zato je pa poskrbel ameriški vojni admiralat, ki je poslal brodovje torpednih rušilcev in jih razpostavil po celi črti od Nove Fundlandije do Asorskih otokov v razdalji od 75 do 75 km. Ker se v višini 300 m vidi 60 km daleč, so morali letalci vedno videti vsaj eno ladjo. Po noči so svetili reflektorji rušilcev navpik v zrak in ti ognjeni stebri so bili kašipot letalcem. Sicer so pa ti imeli tako dobre aparate za brezžično brzojavljenje in telefon, da se ni bilo bati, da bi se na morju zgubili.

Ves tehnični svet je nestrpno čakal pričetka te orjaške borbe, v katero sta šla oba najresnejša tekmeča. Priprave za polet in poskusni poleti so se vršili več tednov. Neugodno vreme je bilo vzrok vednega odlašanja. V petek 16. maja se je vreme za pot na Asore tako izboljšalo, da so sklenili Amerikanci odleteti. Poveljnik ameriških tekmecev kapetan Tower (izg. tauör) je na veliko presenečenje Angležev sporočil, da poskusi s svojimi tovariši polet. Angleži so izjavili, da si pri vladajočih vremenskih razmerah ne morejo upati poleta na ogromno razdaljo nad 3000 km do Irske.

Ob 16. uri so se dvignila vsa tri ameriška vodna letala: N.-C. št. 1 (kapetan Tower), N.-C. št. 3 (kapetan Bedlinger) in N.-C. št. 4 (poročnik Read) in odhitela v smeri proti Asorom. Brezžični brzojavi ameriških vojnih ladij, ki so bile ves čas v zvezi z letali, so sproti naznanjali strmečemu svetu, da se vrši polet ugodno. Tekmeci so leteli v skupini v obliki trikotja. Prvi je došel na Asore poročnik Read (izg. red) z letalom N.-C. št. 4, ki je preletel razdaljo kakih 1950 km v 13 urah 19 minutah. Par minut za njim sta prispela tudi oba druga letalca. Prihodnji dan so nadaljevali pot do Lisbone in pozneje naprej v Plymouth (izg. plimöth), angleško vojno lukso, ki je bila smoter potovanja.

Vozni red letala N.-C. št. 4 je bil sledeči: New-York (izg. njujórk), odhod 8. maja ob 10. uri, polet čez Boston (izg. bostn), motor odpovedal v Chatam-Harbour (izg. čätömharrbr).

Chatam-Harbour (Kanada), 9. maja odhod in prihod v Halifax (izg. hälöfäks) na Novi Skotski.

Halifax, odhod 10. maja in prihod na Novo Fundlandijo.

Polet čez Novo Fundlandijo v St. John's 15. maja.

Sanit - John's, odohod 16 maja, prihod na Asore 17. maja.

Odhod z Asorov 27. maja ob 9. uri, prihod v Lisbono ob 20. uri.

Potovanje je torej trajalo približno 20 dni in ves čas amerikansko brodovje neumorno križarilo po morju in pazilo, da se ne bi kateri letalec izgubil na neizmerni vodni gladini.

Ameriška volja, neutrudljiva potrpežljivost in hladnokrvnost je premagala vse zapreke in dosegla smoter. Dve letali N.-C. št. 1 in N.-C. št. 2 in en vodljivi zrakoplov so se razbili pri tej tekmi, a to Amerikancev ni prestrašilo. Vztrajali so in zmagali. Slava poročniku Readu, prvemu zmagovalcu na morju! Ta je znan ameriški aviatik, ki je med vojno organiziral ameriško letališče na Floridi. Njegovo letalo je delo konstrukterja Curtisa. Ima 4 Liberty-motorje s skupno 1600 konjskimi silami. Najmanjša hitrost letala znaša 110 km na uro. Posadke ima 6 oseb: poveljnika, dva pilota, enega rezervnega pilota, enega mehanika in enega namestnika. To letalo ima obliko torpeda, v njem je posadka lepo zaprta v kabinah z okni. Na torpedo so pritrjene zgoraj letalne ploskve in na njih motorji. Nosilna teža znaša 10 ton, rezervarji obsegajo 8600 litrov bencina in olja.

Angleži so morali čakati cel teden, preden se je vreme na njihovem potu zboljšalo. Prva dva, ki sta odletela na vodnem letalu v smeri proti Irski, sta bila Hawker in fregatni kapetan Mackenzie Grieve (izg. mākénze - griv). Preden sta odletela, sta vzela iz hidroplana aparat za brezžično brzojavljanje, češ da je pretežek in bi vožnjo samo oviral. Nato sta zginila v megli v smeri proti vzhodu čez morje, kjer ne vozi nikoli nobena ladja. Cela Anglija je čakala napeto na brzojav, kdaj bosta prišla. Pretekel je prvi dan, drugi dan . . . o drznih letalcih nobenega sledu! Anglija je tiste dni pozabila na vojsko, pozabila na pariški posvet, vse

je v smrtnem razburjenju čakalo poročila. Celo angleško torpedno brodovje je noč in dan s polno paro jurilo po neskončni vodni gladini — vse zaman! Vsakdo je vedel, da sta letalca izgubljena, edino žena enega, stanujoča v vili v Londonu, je bila mirna in rekla: »Ne bojim se zanj, kmalu pride.« Zadnje torpedovke so se po brezuspešnem iskanju vračale . . .

Prišla je nedelja 25. maja. Naenkrat se pojavijo po londonskih ulicah prodajalci posebnih izdaj listov s klici: »Hawker in Grieve rešena!« V mestu je zavladalo nepopisno veselje. Liste so kar trgali iz rok raznašalcem. Prizori na cesti so bili isti kakor ob narodnih praznikih. Na tisoče ljudi se je zbralo pri vili gospe Hawkerjeve, tako da je morala policija vzdrževati red. Gospa Hawker je rekla prijateljem, da ni nikoli izgubila upanja, še v soboto jim je zagotavljala: »Jutri bomo zvedeli veselo novico, kajti imela sem vedno srečo v nedeljo.«

Vsebinske posebne izdaje se je glasila: Lloydova brezžična postaja v Butt of Lewis (Skotska) na najsevernejšem koncu Hebridov brzojavlja zjutraj ob 8. uri 25 minutah: Danski parnik Mary, ki plove v vzhodni smeri, signalizira: »Rešili smo posadko letala Sopwith.« Na vprašanje stražnikovo: »Ali Hawkerja?« odgovori parnik: »Da!«

Drugi radiogram se je glasil: Stražnik je opazoval počasno vožnjo danske ladje proti vzhodu. Kar se ta ustavi in daje znamenja v zastavah raznih barv, kakor to delajo stare ladje. Znamenje se je glasil: »Rešili posadko Sopwith.« Sopwith je ime tovarne, kjer je bilo napravljeno Hawkerjevo letalo. Stražnik je ves nemiren od razburjenja vprašal: »Ali Hawkerja?« — »Yes,« (= da) se je glasil odgovor stare ladje, ki je takoj nato zginila v megli in viharju. Te tri črke so pretresle celo Anglijo od veselja in navdušenja.

Par ur nato je srečal angleški torpedni rušilec Woolston parnik Mary, vzel na krov oba letalca in jih odpeljal v Anglijo.

Posebnemu dopisniku lista »Daily Mail«

sta pripovedovala o svojem zgodovinskem poletu sledeče: Pri odletu sva se jako naglo dvignila v zrak, a letela sva komaj deset minut po jasnem, nato sva se skrila v gosto meglo, ki je pokrivala morja. Ko sva se polagoma dvignila nad megleno plast, sva zopet letela po jasnem, a morja nisva več videla. Prve štiri uri sva imela krasno vreme, nato se je pa začelo oblačiti. Srečavala sva goste kupe oblakov, nazadnje sva letela v hudji nevihti in nallivu nekako v višini 4500 m.

Pet in pol ure po odletu je začela toplota vode, ki je hladila naše motorje, polagoma rasti, ker se je bil vodni filter zamašil. Ko sva se spustila par tisoč čevljev niže, je bila stvar spet v redu. Par ur je šlo spet vse dobro, nazadnje je pa kroženje vode ponehalo in ta je začela vreti. Uvidela sva, da bo nadaljnji polet zelo težaven in da bo motor silno izgubil na svoji vlačni sili.

Dvanajst in pol ure sva že letela, nazadnje sva pa vendar spoznala, da bi bilo nemogoče še dolgo leteti z vrelo vodo v hladilniku. Sklenila sva torej kreniti s pota in letela sva nato dijagonalno nad glavno potovalno progo parnikov.

Dve in pol ure sta pretekli. Nazadnje sva z velikim veseljem zapazila danski parnik Mary. Takoj sva mu dajala lučna znamenja na pomoč. Parnik je odgovarjal in kmalu nato sva pristala na morju pred njim. Morje je bilo silno valovito in vkljub velikanskemu naporu danske posadke je trajalo poldrugo uro, preden se ji je posrečilo vzeti nas na krov. Bilo je pa nemogoče rešiti letalo, ki plava sedaj kdove kje v sredini Atlantika.

Dne 15. junija sta priletela na zapadno irsko obrežje v Clifden iz Nove Fundlandije kapetan Alcock in poročnik Brown na letalu Vickers tip Vimy in s tem dosegla višek v poletu brez pristanja na daljavo. Preletela sta 3000 km v šestnajstih urah, povprečna hitrost letala je torej znašala 187 km na uro. Poročnik Brown, opazovalec, ki je spremljal Alcocka, je izrazil 14. junija, da bosta letela naravnost v

smeri na Galwayski zaliv na Irskem. Prišla sta natančno na ta kraj in pristala pri svetovnoznani veliki brezžični brzojavni postaji Clifden, malem obrežnem mestu, ki leži kakih 40 km od Westporta. Letela sta deloma po gosti megli, deloma v viharjih, včasih nad 3000 m visoko, včasih spet komaj 3 ali 4 m nad površino morja in visela včasih samo na eni nosilni ploskvi, leteč skoraj čisto prevrnjeno, ne da bi se na aparatih, ki zaznamujejo ravnotežje, poznal ta pojav. Ta neprijetni položaj poznajo vsi letalci, ki so letali po gosti megli.

Polet je bil otežkočen radi tega, ker se je kmalu po odhodu zlomila os propelerja, ki vrti dinamo, kateri proizvaja tok, potreben za oddajanje Hertzovih električnih valov. Pilot torej ni mogel več oddajati brzojavnih znamenj. Pač pa je sprejemni aparat dobro deloval in tako je dobival celo pot brzojave.

Letalca sta računala, da bosta v približno devetnajstih urah prišla na Irsko. Polet je trajal natančno šestnajst ur dvanajst minut. Ko sta priletela do Clifdenske radijske postaje, sta napravila tri kroge okoli anten, ker sta iskala pripravnega kraja za pristanje. Nesreča je hotela, da je bila zemlja močvirnata, kolesa letala so se pogreznila in letalo se je poškodovalo. Vendar letalca nista bila poškodovana in Clifdenski telegrafisti so jima pomagali izstopiti iz letala. Brown je bil videti močno utrujen vsled dušne napetosti tako dolge in naporne vožnje. Alcock je pa skoraj oglušel vsled grmenja motorjev.

Tovarna Vickers je takoj odposlala v Clifden celo četo mehanikov, da ga popravijo, tako da bo Alcock letel naravnost v London.

. . .

Komaj so Amerikanci preleteli črto od Nove Fundlandije do Asorskih otokov, to je daljavo kakih 1950 km, se je že izvedelo, da jih je presegel francoski poročnik Roget, ki je 24. maja letel s spremljevalcem stotnikom Colijem na dvokrovniku Bréguetu brez prestanka od letališča Villa-

coubly pri Parizu do pristanišča Rabata na zapadni maroški obali. Pristala sta 30 km od Rabata in preletela daljavo 2200 km v 11 urah 50 minutah. Letala sta torej s povprečno hitrostjo 185 km na uro. Stroj, na katerem je napravil poročnik Roget ta polet, je aeroplan tvrdke Bréguet z motorjem 300 konjskih sil. Zanimivo je, da ima Roget razen prvenstva najdaljšega poleta brez pristanja tudi prvenstvo največje hitrosti. Nekaj dni po sklepu premirja z Nemčijo je letel iz Vienne (dept. Isère) v Istres. Prevozil je v najhujši nevihti daljavo 250 km v 45 minutah, torej povprečno več kot 330 km na uro, to je bajna hitrost 27,5 m na sekundo!

Razen tega je dvakrat preletel Sredo-

zemsko morje 26. januarja, potem enkrat iz Marseillea v Pariz v 3 urah 45 minutah in iz Lyona v Rim v 5 urah.

V najkrajšem času bo dogotovljen v Bréguetovi tovarni nov tip letala, ki bo mogel leteti brez prestanka 4000 km, to se pravi bolj daleč kakor iz Amerike v Francijo.

Začetkom junija je dosegel francoski poročnik Casale na letališču Villacoublay v eni in pol uri višino 9500 m in s tem prekosil vse prejšnje višinske polete.

Iz Amerike nam pa tudi poročajo nov uspeh: na letališču Carestrom v Floridi je napravil poročnik R. J. Johnson zaporedoma 457 loopingov (kozolcev) v 1 uri 54 minutah 10 sekundah.

Epigrami.

Fr. Omerza.

7.

Da šaljiv si, Cecilij, zdi se tebi.
Nisi, meni verjemi. Kaj pa? Burkež,
kot trgovec je v mestu onstran reke,
ki žveplenke za steklo da razbito,
al ki moker prodaja grah med ljudstvom;
kot umetnik, ki kaže krotke kače;
kakor suženj preprost, ki sol prodaja;
kakor kuhar hripáv, ki v krčme tople
nosi gorkih klobas in hvali robo;
kot najslabši poet na mestnem trgu;
kot nesramen učitelj gadskih plesov.
Torej nehaj kedaj šaljiv se zdeti,
ker če sebi se zdiš, Cecilij, takšen,
da bi Gaba¹ lahkó z dovtipom svojim
ali pa Tetija mar Kabala zmagal;
kajti vsak humorist ne more biti:
kdor neumno čveka, čenčavo kvasi,
ni še Tetius to, samó kabalus.²

8.

Kàk da se z levom igra, kàk teka z njim rajec pohoten,
vsaka da knjiga o tem, večja in manjša ima;
ako prevèč se ti zdi, da dvakrat sem storil to, Stela,
prosim te, zajca i ti dvakrat postavi pred me.

¹ Dvorni norec Avgustov. Tudi Tetius Kabalus je moral biti podoben šaljivec kakor Gaba, a natančneje ne vemo nič o njem.

² T. j. konj.

Zakaj, kako in kaj naj čitam?

Dr. J. Debevec.

(Konec I. dela.)

Izmed 9 točk, naštetih na str. 11 letošnjega »Mentorja«, na katere se moramo pri čitanju ozirati, če hočemo imeti korist od njega, smo zadnjič prišli do p e t e (»čitaj s svinčnikom v roki«) in vse bistveno že povedali o njej. Vendar pa smo bili obljubili, da izpregovorimo o nekem posebnem načinu takega čitanja, o t. zv. škatljici z listki (Nemci imenujejo to: »Zettelkasten«). Naj danes izpolnimo obljubo.

Najprej bodi omenjeno, da stvar za dijake ni tako nova, saj vsak v svoji šolski knjižnici lahko vidi nekaj podobnega, namreč t. zv. katalog z listki (»Zettelkatalog«).

Kaj je torej taka »škatlica z listki«? Dijaški list »Leuchtturm«, VI. letnik, str. 61, je pred leti o tem to-le zapisal: »Prazna škatla za smotke je izmed najcenejših predmetov, ki si jih more človek nabaviti za izpopolnitev svoje stanovanjske opreme. Postane pa lahko najdragocenejša last učenjaka ali govornika, časnikarja ali pisatelja, če jo »dotičnik napolni s pravo vsebino«.

Pisec članka potem nadaljuje: »Jaz sem tako srečen, da sem si nabavil tako škatlo za smotke. Gosto je natlačena s pokonci stoječimi listki (šestnajsterkami pole). Te škatlice z njeno vsebino ne bi dal za celo knjižnico, ki bi mi jo kdo ponudil. Zakaj, ako moram imeti kakšno predavanje ali spisati kakšen sestavek, vprašam za svet tiste svoje vsevedne listke v škatli. Večinoma mi izborno svetujejo in vdihnejo marsikatero dobro misel.

Čudovita škatla zares in čudoviti listki!

O ne, prav nič čudoviti! Že dalj časa ima vsak učenjak, vsak pisatelj in govornik, da, vsaka poizvedovalnica take škatlice s takimi ali enakimi listki. Brez teh je vsak duševni delavec samo — polovičar. Nemogoče mu je brez teh listkov v isti vrsti korakati z vodilnimi duhovi dobe.

Ko je člankar razložil važnost take škatle z listki, pripoveduje, kako si jo je napolnil: »Čitam kakšno knjigo, modroslovno ali zgodovinsko, ali pa kakšen časopis ali kakšno revijo. Kar naletim ondi na kakšno poglavje ali morda tudi samo kratko misel, ki je pa z a m e v a ž n a. Takoj seže moja levica proti kupčku narezanih lističev, ki so vedno pripravljeni na mojem pisalniku, desnica pa prime za pero. Na novi listič zapišem ravnokar prečitano misel ali naslov razprave ali knjige ter (listič) denem v slavno škatlico-smotkarnico.«

Nato navaja pisec nekaj podrobnih zgledov. Obrnimo mi na naše razmere. Denimo, da čitamo Koledar Družbe sv. Mohorja za l. 1919. Na str. 147 zadenemo ob napis »Morje« in razlago velikega pomena morja za našo mlado državo. Takoj sežemo po nepopisanem lističu ter zapišemo na desno zgoraj: »Morje« ter besedo podčrtamo, v sredo lističa pa zapišemo Koledar Mohorjeve družbe 1919, str. 147 ter pisateljevo ime: dr. V. Šarabon. Par strani dalje čitamo zanimivo razpravo o demokraciji; takoj nov listič v roko in ponovi se isti zapis. In zopet, ko na str. 172 čitamo o pravi in o laži - kulturi, zabilježimo naslov: kultura in vse drugo kakor prej. Če je sestavek daljši, se zapiše samo naslov, če je pa krajši, n. pr. tista lepa misel dr. Krekova o delu (Koledar 1919, str. 97 spodaj), se zapiše kar takoj cela na listič. Zapis pa naj bo natančen! »Navajen sem — nadaljuje pisec v »Leuchtturm«-u — da si vselej, kadar čitam kak časnik, delam take zapise.«

Prepričan sem, da vsi naši znanstveniki tako delajo. Prof. Dolenec n. pr., ki je v letošnjem Koledarju tako živo očrtal življenje našega velikega dr. Kreka, si je nedvomno že leta in leta prej delal zapiske o vsem, kar je dr. Krek pisal ali

govoril, zlasti pa, kar se je pisalo po smrti njegovi; le na tak način je mogoč podati toliko gradiva v tako kratkem času. O nekem drugem slovenskem znanstveniku mi je znano, da si na gori navedeni način zapiše prav vse, karkoli in kjerkoli kaj čita o naših slikarjih, starejših in novejših, dalje o stari Ljubljani in še drugih predmetih, ki ga zanimajo; in kadar treba o tem pisati ali predavati, je vselej takoj pripravljen. In vselej z lepim uspehom! O, zares srečen tisti duševni delavec, ki že v dijaških letih začne tako zbirati snov, ki ga zanima in s katero se misli v življenju posebno pečati! Seve, dijak se morda še ne more odločiti za določeno stroko. Vendar pa se tudi on lahko na ta način pripravlja za dobre naloge, zlasti za zrelostno, ko lahko po svoji svobodni izbiri pokaže, s čim se je v srednji šoli posebno bavil, kaj ga je posebno veselilo.

»Če knjiga ali časnik« — piše »Leuchturn« dalje — »ki si iz njega delam zapiske, ni moja last, si na lističu zapišem na kratko tudi — lastnika, da knjigo v slučaju rabe hitro dobim. Nekaj časa tiste lističe kar brez reda devljem v škatlo; ko pa je morda do polovice polna, jih uredim po abecedi, po tistih značilnih besedah zgoraj v kotu (delo, demokracija, kultura, morje itd. itd. itd.).«¹

Prav bi bilo, da bi o tej točki izpregovoril kakšen strokovnjak, ki si nabira duševnih zakladov s pomočjo takih lističev že leta in leta. In šola, ki 10 mesecev uči dijaka najrazličnejših stvari, bi morala vsakega, vsaj pred odhodom v svet, naučiti v prvi vrsti te skrivnosti, kako v življenju uspešno tekmovali v duševnem boju.

Na 11. str. letošnjega »Mentorja« smo bili razen dosedaj naštetih koristnih načinov čitanja navedli končno še te-le štiri: 6. Čitaj hevristično! 7. Primerjaj! 8. Prevajaj! 9. Posnemaj, a pametno! Pomudimo se nekoliko še pri teh nasvetih!

Čitaj hevristično pomeni: skušaj sam najti nadaljnjo misel pisateljevo. K tej metodi čitanja lepo pripominja Lampetov Uvod v modroslovje str. 181: »Med čitanjem je treba vedno prevdarjati: Kdor se hoče res temeljito pečati z modroslovjem, naj skuša ne samo za pisateljem hoditi, ampak včasih tudi pred njim iti, to se pravi: čitatelj naj skuša iz načel pisateljevih — še preden bere dotične dokaze — najti, kaj bo pisatelj dobil, kaj je resnično in zakaj? Taka vaja bistri um in mu daje čudovito moč.« — Toda kako — porečeš — naj gojim to vajo jaz, ki še ne čitam modroslovnih del? Pomiri se, prijatelj: ob vsakem čitvu se lahko vadiš v tem zmislu. Denimo, da čitaš kakšno dramo. V vsaki dobri drami prizori nujno sledijo drug iz drugega; torej moreš, prebravši nekaj prizorov in spoznavši »poglavitne značaje, že nekoliko sklepati in uganiti, kaj bo sledilo.

Istotako se vadi ob čitanju povesti!

Primerjajmo — smo rekli dalje (7) — dva ali več pisateljev med seboj glede sloga. Primerjaj n. pr. kako opisujeta kmetski semenj Jurčič v Sosedovem sinu in Jos. Stritar v Rosani. Ali pa primerjaj ves način pripovedovanja n. pr. v Jurčičevem Desetem bratu in v Ivana Cankarja Zgodbi dveh mladih ljudi: kakšen razloček i glede krajev, kjer se vse godi, i glede snovi i glede dialoga i glede opisov itd.!

Prevajajmo — tako se glasi osmi nasvet. Nekdo veli: Najboljši način, čitati pisatelje drugih narodov, je: prevajati jih. Izborna vaja v slovenskem slogu je prevajanje grških in rimskih klasikov v slovenščino v šoli, posebno če učitelj in učenec res pazita na lepoto slovenskega izraza. Razentega bi bilo dobro, ako bi si dijak sam izbral kakšno važnejše leposlovno ali znanstveno delo, bodisi slovansko (češko, poljsko, rusko) ali romansko ali angleško ter je v teku srednješolskih let lepo prevedel. Imel bi lep spomin na dijaška leta. Seveda bi se moral prej s kom posvetovati, kaj naj prevede; poiskati bi

¹ Mnogo snovi za te lističe najdeš v raznih letnikih »Mentorja«, le »jemati iz njega ne zamudi!«

pa moral naprej s a m kaj primernegea. — Da prevajanje res koristi, razvidimo iz slavnih zgledov: Ciceron n. pr. si je govorniški slog izbrusil s prevajanjem grških govornikov. »Če hočete, da bodo nekoč drugi narodi vaša dela prevajali« — je zaklical enciklopedist D' Alembert francoski mladini — »začnite sami prevajati: Vaše trudapolno prevajanje vam bo prineslo obilno žetev novih misli in načel in bo izborna šola v umetnosti pisanja.«

P o s n e m a j m o, a pametno — se glasi naš zadnji (9) nasvet.² Po tem nasvetu so se ravnali že starodavniki. Demostenes n. pr. je prepisal slovečo Tukididovo zgodovino peloponeške vojne, da bi si s tem pridobil lep slog; in res si ga je pridobil: prekosil je celo svojega učitelja Tukidida. S pametnim posnemanjem Tukidida veliki Demostenes ni izgubil svojega sloga, ampak nasprotno, izobrazil si ga je. S tem

² Seveda ne mislimo, da smo s tem našli vse načine, kakó s pridom čitati.

je povedano vse. Tako vemo, da se je Jurčič v svoji mladosti popolnoma vmislil v slog Levstikov; kot mož se je osamosvojil in pisal svoj slog. Vsak pravi pisatelj ima svojo čud in svoj posebni način izražanja, ki ga loči in odlikuje od vseh drugih; saj pravi že francoski pregovor: *Le style c'est l'homme* (t j. iz sloga lahko sklepaš na človeka). Slepó posnemati, in celo napake, je pa nespamet. Kaj je pri nas bilo treba toliko nenaravnega posnemanja sloga Cankarjevega? Saj se takoj pozna pavje perje.

Naj s tem končamo razpravo o I. delu našega vprašanja: K a k o naj čitamo. Prihodnjič — o priliki — hočemo nadaljevati o temi: K a j naj čitam.³

³ Lepo bi bilo, ako bi kak »Mentorjev« čitatelj že zdaj v dijaških letih začel zbirati — kar na tihem, zakaj v molku je uspeh — s pomočjo gori popisanih lističev gradivo o načinu čitanja itd. ter bi nam kot zrel mož podaril potem knjigo o tem velevažnem vprašanju; tako knjigo silno pogrešamo. Kdaj jo dobimo?

Sadar Ivan:

Legenda.

Bolnica starka molí:
Sveti Primož in Felicijan,
če sprosita mi ljubo zdravje,
poromam k vama prvi dan.

Kmalu začuti zdravje in moč;
tako na pot se odpravi.
Veselo je in razigrano srce,
ko iz dalje svetišče pozdravi.

A hodi in hodi! Dolga je pot.
Zvečer omaga v lozi;
sede in vzdihne: Bože Gospod,
ti mi do svetišča pomози!

Zaspi! Še v spanju v sanjah
na ustnicah ji drhtijo vzdih.
Ko se vzbudi, je — čudo! —
v cerkvi gorski tihi.

Drugi dan — kaj so zrlí ljudje? —
Sveti Primož in Felicijan sta na sredi gore.
Tam starko sta obiskala.
Tam sta do danes ostala.

Visoki vzori.

Prizanesljivost.

Če si natančno ogledaš ljudi, ki sede s teboj pri eni mizi, lahko spoznaš, da sede pred teboj sami upniki; vsakemu si kaj dolžan; vsakemu si kaj vzel, mogoče celo vse srce, dal pa si mu komaj polovico. Ne izgovarjaj se, da čuti tvoj sosed isto. Tak izgovor ne oprosti niti tebe, niti tvojega soseda. Prizadevaj si raje, da spoznaš neskončno zavozlano mrežo, v katero smo vsi ujeti.

Vsakemu izmed nas mora svet prizanašati in imeti z njim potrpljenje. Kdor tega o sebi ne ve, ta je šolarček življenja, farizej, zapreka vsemu dobremu — tudi temu, kar tiči v njem samem. In prav zato postane sčasoma tak človek nesposoben, da bi videl v drugih tisto, kar je vzvišeno nad prizanesljivostjo in potrpežljivostjo; ne bo se mogel povzpeti do nobene višine, ampak bo potegnil vsako višino do sebe — v nizino. Kdor pa to ve, ne bo mogel drugače, kakor da svojo vednost uporablja pri soljudeh. Seveda ne gre to tako lahko, kakor se mogoče vidi na prvi pogled. Kdor je prizanesljiv in potrpežljiv, je v veliki nevarnosti, da postane domišljav, še več — je celo v nevarnosti, da zaničuje. Zato velja kontrapunktalna npravna glasba v tem kakor tudi v vseh drugih slučajih. Prizanesljiv bodi človek prijatelju — a prav tako sovrážniku.

Glej pa, da boš v svoji prizanesljivosti tudi nesebičen: navadno so ljudje prizanesljivi, ker prav dobro vedo, kako zelo potrebujejo druge. Ne pozabi tudi na najvažnejše: da mora biti med mero tvojih zahtev in mero tvoje osebne vrednosti harmonično sorazmerje. — Če se magnetna igla ne bi tresla, tudi ne bi kazala proti severu. In prav to je najvažnejše: nositi v sebi magnetno iglo, ki ve za svoj sever; potem ne bo prizanesljivost nasproti so-

vražniku prizanesljivost napram nasprotniku; potem tudi ne bo prizanesljivost, ki jo izvršujemo in ki jo prejemamo, značajnežu ničesar odračunila in tudi ne bo žalila resnice, temveč jo bo le oplemenitila.

Na ta način pa bomo dosegli tudi radost, ki v strogosti ne vidi nekega nasprotja prizanesljivosti. Kdor bo pa kljub temu videl med strogostjo in prizanesljivostjo kako nasprotje, bo videl le tisto, ki je usojeno vsakemu živemu pojavu.

Doma.

V tistem času so prihajale lastavice, pletle gnezda in pele svoje vesele in lepe pesmi. Pomlad je zadihala v deželi, travniki in holmi so zazeleneli in spomladanske rože so se zazrle v nebo s svojimi začudenimi očmi. Povsod je poganjalo novo popje, odpirali so se cvetovi in duhteli omamljive vonje.

Takrat sem v vrtni lopi, ob probujajoči se pomladi sanjal prvič svoje prijetne misli. Prešinjale so me kakor novo odkritje in vendar so bile še izza otroških dni v mojem srcu. Tudi takrat je vse zelenelo in brstelo — a minula je pomlad in kmalu se je približala jesen. Mrtva in mrzla je bila tista jesen, mrzla in mrtva in meglena . . . Jesen, ki se je boje ljudje, ko umirajo v tisti pusti, žalostni megli. Nobene pesmi ni več, nobenega smeha — vsa daljava meglena in vlažna. In vendar smo sami izrvali pomlad, s kruto roko smo potrgali cvetje in popje, pogazili vrt in poklicali jesen v deželo. Potem pa smo tavalili v megli kakor Cankarjevi junaki in se smejali tistim, ki so stali med cvetjem, duhtečim in oblitim s solnčno lučjo.

Odvadili smo se mislim — zato me prešinjajo danes kakor novo odkritje. Pomlad je zopet krog mene — a tudi v mojem srcu je pomlad. Prvič se zopet zavedam:

ne tam, ne »takrat, če,« ne »kjer te ni« — je razrešitev uganke. Tu v tvoji notranjosti, v vsakem dihleju . . . le zažabi, zakaj krasna je rešitev! Zakaj bi taval po megli, ko pa tako krasno sije pomladno solnce! Vzemi si časa, popotnik, ki prihajaš z gorovja, oddihni se, veseli se z menoj: Bog je v naši lopi v gostih! Raj na zemlji ni izgubljen, zlati čas še ni minul — raj na zemlji je vera! Skrbi, da boš živel v tej sveti veri, in vsak trenotek in povsod boš v raju! Vsak prašek je neskončno važen v vesoljstvu — neskončno važen si tudi ti!

V vsakem od nas je lopica lastnega jaza. V tej lopici smo s seboj in Bogom sami. Nobena vsakdanja slučajnost — samo naš najbolj lastni jaz more vstopiti v ta sveti gaj. V njem bivamo, v njem hodimo in ga obdržimo, kadar umrjemo.

Mnogim je ta vrt osebnosti neodkrit in zanemaren raj.

Za nas pa je ta vrt prava domovina, čarovita dežela, ki jo lahko dosežemo v vsakem trenotku s hitrostjo duha; naše pribežališče je, ki nam dá moči, kakor materinska zemlja velikanu Anteu; božja iskra je, ki živi v nas kakor oživljajoč ogenj v središču zemlje. Vsi, ki hočejo poslušati, slišijo skozi stoletja notranji glas, ki je ostal vedno enak ob vseh izpremembah sveta. V odlično in plemenito družbo vstopiš, ako vstopiš med glasove notranjega sveta. A tudi vidno zemsko kraljestvo leži pred tvojo spočito in zmagujočo dušo v novem odsvitu.

Kako je ves svet krog mene lep, kako sije nebeško solnce z neba na zemljo, kako se vsipajo snopi solnčnih žarkov na vrt, ki je poln najlepših rož, poln petja in sreče in zadovoljnosti! . . . Vse na okrog žare brez-

končne jasnine, cvetoči obrazi se smehljajo, rože v pomladnem vrtu nas pozdravljajo.

Človek bi grabil kar z obema rokama po zlatem zraku, ki obdaje vrtno lopo, napravil bi si oblačilo iz teh belozlatih tančic in se vanje tesno ovil.

Vsepovsod se budi življenje. Včasih zavzeni po ozračju in zopet utihne.

Ali slišite globoki, brneči glas zvona v molitev zamaknjene zemlje? Zakaj vse to kvišku k solnčni luči kipeče vrvenje je pesem, molitev. In jaz v svoji vrtni lopi ne vem boljšega, kakor da rastem in molim s tem kipenjem in vrvenjem. Od glave do nog se pretaka v meni mogočno čustvo notranje poglobitve. Glava se ne čuti več samovladarico: spoznava, kako srka moči iz telesa; in telo opaža, kako srka moči iz sija in vonja tega prelestnega pomladnega sveta . . .

Iz hiše se oglasi zvonek dekliški smeh, kakor bi kdo udaril po srebrni ploščici. Rdeče pernice vise iz belih okenskih okvirov in se veselo in smeje svetijo skozi zeleneče popje. Na vsakem smehu, na vsakem oddaljenem glasu iz vasi, na lajanju psa spoznam, kako tiho in mirno je ozračje krog in krog. Slišim celo cvetje, ki pada brezglasno na zemljo.

In čutim, kako nežno tli v globinah moje duše ogenj hrepenenja po нравni izpopolnitvi v večnem življenju — oni ogenj, ki včasih izbruhne z nepotrpežljivostjo Etne! Beli oblački plavajo visoko gori na modrini moje življenske pokrajine. Gore se dvigajo kakor zahvalni oltarji. Vsak utrip srca je slišen. Vsak trenotek občutim hvaležen kot kapljico večnosti. Enakomerni udarci moje krvi so ura v tej veliki tišini . . .

Bodi trajno tako močno in tiho, moje srce!

J. D.

Književni pomenki.

Staroslovenska maša na čast sv. Cirilu in Metodu za mešani zbor z orgljami zložil dr. Franc Kimovec, stolni kanonik. V Ljubljani, 1919. Založila Jugoslovanska knjigarna. Tisk J. Blasnika naslednikov. Cena 7 K, glasovi po 2 K.

»Velikemu jugoslovanskemu vladiki dr. Antonu Bon. Jegliču, škofu ljubljanskemu« je posvečeno to najnovejše Kimovčevo delo, prvo svoje vrste v Slovencih. Kdo bi se ne razveselil, ko začuje »veličja božja« v častitljivem staroslovenskem jeziku? Zato pa le na kor s to skladbo, ki ni pretežka. Kako se more okrajšati za navadne prilike predolga »Vera« (»Veruju«), pove g. skladatelj sam. Najlepša se mi zdita preprosto ponižni »Gospodi, pomiluj« in veličastni »Svet«, ki kar prosi instrumentacije.

Glede besedila bi opomnil to-le: Da boš razumel staroslovenske besede, vzemi v roke latinsko besedilo, ki imaš prestavljenega v uvodu »Cecilije« ali pa v lanskem »Cerkvenem Glasbeniku« str. 5 in nasl. Škoda, da g. skladatelj besedila ni bolje priredil. Besedilo je prepisano iz glagolice po črki, ne po izreki; tako je n. pr. treba izrekati: jako, ne éko; spasenija, ne spaseníe; božija, ne božié; toda jegó = égo; dalje: slavi tvojeje, ne tvoee; klanjajem se, ne klanaem se. Pisati bi bilo treba daruj, na zemlji, blagoslovljen, ne darui, zemli, blagoslovljen itd. Sprijazniti se tudi ne moremo s to obliko stroslovenščine. To je čakavsko-hrvaška mešanica stare slovenščine, ki se je zelo oddaljila od oblik in glasov prvotnega jezika.

L. A.

Drobiž.

Ob stoletnici Knobleharjevega rojstva. Slovencev nas je malo, a imamo vendar slavne može, katerih dela priznavajo tudi večji narodi. Tak mož je tudi misijonar dr. Ignacij Knoblehar. Drugi narodi pišejo o njem le, da je bil Avstrijec, ali kvečjemu še, da je bil Kranjec, mi pa ga s ponosom imenujemo svojega rojaka. V Knobleharjevem značaju občudujemo njegovo železno vztrajnost, velik pogum in požrtvovalno nesebičnost. S temi lastnostmi si je prizadeval, da bi dosegel svoj vzor.

Knoblehar se je rodil dne 6. julija 1819. v Škocijanu pri Mokronogu. Že kot dijak se je odločil, da hoče postati misijonar, in se je začel na to pripravljati. Poleg predpisane šolske tvarine se je pridno učil novih jezikov, zemljepisja in naravoslovja ter sploh vsega, kar bi potreboval kot misijonar. Ko je dovršil gimnazijo, je vstopil v ljubljansko bogoslovno semenišče. A zdelo se mu je predolgo, da bi doma dovršil bogoslovje in se šele potem posebej pripravljajl za misijonarja, zato je, dovršivši drugi letnik bogoslovja, odhitel v Rim v propagando. V Rimu mu ni šlo vse po sreči, kakor si je prej mislil, kajti v propagando ga niso sprejeli. Kljub temu je vztrajal pri svojem sklepu, da hoče postati misijonar. Kako je bil odločen, nam priča nje-

govo pismo, v katerem je pisal prijatelju: »Namenil sem se za najvišje. Zato moram precej v dejanju pokazati pogum, kajti v propagando me niso sprejeli. Ali se hočem sedaj vrniti in zatreti vse upe, ki sem jih tako dolgo gojil v prsih? Nikakor ne! Ne vrnem se, čeprav veste, kako draga mi je moja domovina.« V Rimu ga je trla skrb za vsakdanji kruh, vendar je vestno nadaljeval svoje učenje. Čez dve leti ga je propaganda sprejela v zavod za vzgojo misijonarjev, tu je dovršil bogoslovje in postal doktor bogoslovja.

Propaganda je takrat sklenila ustanoviti novo misijonsko središče v srednji Afriki in je za ta misijon določila poleg drugih tudi Knobleharja. Ta je šel najprej v Gazir na Libanonu, da bi se v tamkajšnjem misijonišču privadil arabskega jezika in si utrdil zdravje. Obiskal je tudi sv. deželo. Dne 11. februarja 1848 so misijonarji prišli v Hartum, kjer so ustanovili središče za svoje misijonsko delo. Voditelj misijona, poljski jezuit Maksimilijan Ryllo, je že čez nekaj mesecev umrl in je pred smrtjo izročil vodstvo misijona Knobleharju, ki je bil takrat star šele 29 let. S tem je prevzel Knoblehar težko breme. Kajti že naveden misijonar ima mnogo truda in skrbi, tem več pa voditelj, ki mora za vse skrbeti. Knob-

lehar se je lotil dela z veliko podjetnostjo in ga je opravljal vztrajno do svoje smrti. Čeprav je bil v denarni stiski, je vendar v Hartumu sezidal misijonsko hišo in kapelico ter je kupil nekaj zamorskih otrok. Ti so se pripravljali pri misijonarjih za sv. krst in jeseni so ga nekateri že prejeli. Misijonarji so se pa pri njih učili zamorskega jezika.

Ko je dobil Knoblehar iz Ljubljane nekaj podpore, se je odpeljal po Belem Nilu proti jugu iskat pripravnega kraja, kjer naj bi ustanovili novo misijonsko postajo, napotil se je v kraje, kjer prej še ni bilo misijonarjev. Po težavni vožnji je z nekaterimi tovariši prišel do kraja Gondokora, ki je pri 40° 50' severne širine. Tam je našel pripraven kraj za postajo, a manjkalo mu je sredstev, da bi jo ustanovil. Moral je namreč vse sam preskrbeti: delavce, orodje in gradivo. Mislil si je, da bo najlažje dobil vsega potrebnega, ako gre v Evropo, zato se je vrnil v Hartum in odtod je odšel domov. Pač je bila v tedanjih časih pot iz Gondokora v Ljubljano in na Dunaj dolga in težavna! Knoblehar je doma nabiral darov, delavcev in misijonarjev za svoj misijon. Šel je na Dunaj, kjer ga je cesar zaslišal in sprejel afriški misijon v varstvo. Po Knobleharjevem prizadevanju se je ustanovila na Dunaju misijonska družba za srednjo Afriko. Bil je v Rimu pri sv. očetu in pri propagandi, ki ga je imenovala za apostolskega provikarja. Z nabranimi darovi se je vrnil v Afriko. Pridružil se mu pet slovenskih misijonarjev in nekaj rokodelcev. V Kairi je kupil ladjo, da bi mogel neovirano obiskovati misijonske kraje ob Nilu, in jo je imenoval »Zgodnjo Danico«. Od Koroska do Hartuma je potoval po puščavi v družbi z dvema francoskima trgovcema. Imeli so 110 kamel in štiri osle. Kamele so nosile šotore, kuhinjsko in cerkveno opremo, živež, vodo, kurjavo, tesarsko, kmetijsko, mizarstvo in kovaško orodje, steklene bisere ter druge stvari. Spremljalo jih je 50 Arabcev. Dva misijonarja sta se peljala na ladji po Nilu. V Hartumu so se zdravi sešli in so se z veseljem lotili dela. Na potu od Kaire do Hartuma so veliko trpeli, kakor je popisal Knoblehar v svojem poročilu dunajski misijonski družbi.

Knoblehar je kmalu odšel v Gondokoro in je vzel s seboj nekaj tovarišev. V Gondokoru so postavili misijonsko hišo in cerkvico, katero so posvetili Materi božji. Misijonar Možgan je ustanovil z njegovim dovoljenjem misijonsko postajo pri Sv. Križu ob Belem Nilu, kjer je sedaj kraj Kaniza. To je bila tretja misijonska postaja v srednji Afriki. Vsi misijonarji so delali z navdušenjem in so mogli pri-

čakovati precej uspeha. A vroče afriško podnebje jim ni ugajalo. Začeli so bolehati in že v dveh letih so umrli štirje slovenski misijonarji. Iz Evrope so prišli novi misijonarji, med njimi je bil le en Slovenec. Tudi ti so hitro umirali. To je prizadevalo Knobleharju veliko žalost in hude skrbi, kaj bo z misijonom. Sam je potoval vsako leto od Hartuma do Gondokora in nazaj. Vsled velikega napora je zbolel in se je namenil, da odide v Evropo. Pa domov ni prišel, ampak le do Neaplja, kjer je umrl 13. aprila 1858. Pokopali so ga v avguštinski cerkvi. Malo pred njim je umrl misijonar Možgan, tako da je Knoblehar preživel vse svoje rojake, ki so bili misijonarji v Afriki. V najlepši moški dobi se je zgrudil pod težo misijonskega dela. J. Pavlin.

Slovenski stenografije. Do sedaj se je učila v naših šolah nemška stenografija v večjem obsegu kakor slovenska. V novi državi pa je dobil naš jezik popolno veljavo v šoli in uradu, kmalu dobimo še slovensko vseučilišče. Zato nam bo treba slovenske stenografije, katere se bote gotovo z veseljem učili in se pridno v njej vadili. Čeprav se slovenska stenografija ni veliko rabila, se je vendar dobro razvila. Saj so se Slovenci že do sedaj mnogo bavili z domačo stenografijo in s stenografijo pri drugih narodih. Zanimalo vas bo, ako vam navedem nekaj zgledov. Prvo slovensko stenografijo je spisal leta 1865 nadučitelj Franc Hafner v Slovenjem Gradcu, vendar ni izšla v tisku. Priredil jo je po Gabelsbergerjevem sestavu. Slovenec Ivan Vinković, doma iz Dedenic blizu Radgone, je poučeval nemško stenografijo v Gradcu. Leta 1848 je stenografiral v ustavodajnem državnem zboru na Dunaju in v Kromerizu. Potem je bil gimnazijski profesor v Vinkovcih in je l. 1862 pisal v gimnazijskem izvestju o jugoslovanski stenografiji. Njegov učenec je bil Franjo Magdič, ki je bil rojen l. 1830 v Logarevcih blizu Ljutomeru. Bil je 40 let profesor na zagrebški realki. Že leta 1861 je bil stenograf v hrvaškem saboru in je leta 1881 uredil saborski stenografski urad. V izvestju leta 1864 je pisal o hrvaški stenografiji po Gabelsbergerjevem sistemu in je leta 1871 izdal prvo hrvaško stenografijo, ki je do sedaj izšla v štirih izdajah. Spisal je tudi slovensko stenografijo. Dolgo je bil predsednik hrvaškega stenografskega društva in je nekaj let urejeval »Stenografa«. Umrl je leta 1914. »Stenograf« piše ob njegovi smrti: »Franji Magdiču duguje hrvatska stenografija sve, što ima i čime se ponosi.« Znan vam je po svojih spisih Anton Bezensek, doma iz Bukovja pri Celju. Leta 1874 je prišel kot abiturient na zagreb-

ško vseučilišče in je čez dve leti začel izdajati »Jugoslavenskega stenografa«. V njem je objavil slovensko in hrvatsko stenografijo. Leta 1879 je odšel na Bolgarsko, da bi stenografiral v sobranju in poučeval stenografijo. Sestavil je bolgarsko stenografijo in jo je veliko let poučeval na gimnaziji, nekaj časa tudi na vseučilišču. Napravil je skušnjo iz češke stenografije in je spisal rusko stenografijo. Za svoje zasluge na stenografskem polju je dobil več odlikovanj, postal je tudi častni član stenografskega zavoda v Dresdenu. Četrty štajerski Slovenec, ki se je bavil s hrvaško stenografijo, je Mijo V a m b e r g e r. Prej je bil profesor v Karlovcu, sedaj živi v Zagrebu. Poučeval je stenografijo v šoli in je napisal o njej precej člankov in ocen po raznih listih. Nekaj let je urejeval zagrebškega »Stenografa«. Slovensko stenografijo je najbolj spopolnil g. gimnazijski ravnatelj Franc N o v a k, saj poznate njegove izvrstne učne knjige. Omenjam še jezikoslovca p. Stanislava Š k r a b c a, ki je sestavil brzopisno abecedo za slovanske in druge glavne evropske jezike in jo priobčil na platnicah »Cvetja«.

J. Pavlin.

Dijaki abstinentje. † Poje Stanislav je zapisal v nekrologu o † Ivanu Plevniku med drugim: »... Bil je od drugega razreda gimnazije, skozi celo gimnazijo abstinent. Tudi potem ni postal, kakor nekateri, nezvest svojim načelom. Bil je abstinent do groba. Po svojem značaju je bil tih in vesel, po duhu in telesu močan. Ni se dal omajati, ko so ga šestokrat in ob raznih prilikah silili k pitju. Bil je iz prepričanja abstinent. Kolikrat se mu je nudila prilika, da bi pil, saj so imeli doma gostilno, — ostal je trden in neomajen. Ni govoril za abstinentco na glas; toda, če so ga vprašali, zakaj ne pije, je odgovoril, da je prepričan, da je tako prav...«

• • •

O istem Stanislavu Pojetu pa piše I. R. S.: »... Domovina, vrlega sina si izgubila; joči in plakaj! Kakor trombe glas bi bil šel od kraja do kraja in zbiral slovenski narod pod abstinentski prapor. Njegovo srce je plamtelo za abstinentsko misel in ni mirovalo nikdar. Kot predsednik abstinentskega krožka v zavodu sv. Stanislava je bil mož na svojem mestu. Vodil ga je zgledno in pri njem je bilo vedno vse v redu. Centralnemu vodstvu je poročal vestno in natančno in njegovih pisem sem se vedno veselil, ker sem vedel, da mi sporočajo le vesele novice. Ko je bil že na bojišču, ga je še vedno skrbelo, kako je z njegovim krožkom, in me je prosil, naj mu poročam...«

• • •

In še eden je... Ernest Mlakar... Le par tozadevnih spominov iz njegovega nekrologa. »... Ernest Mlakar, ali kakor se je podpisoval: »Ernest Kraški« je bil abstinent z dušo in telesom. In kar je treba posebno poudariti v času, ko nekateri mislijo, da je abstinenca navadna svojeglavnost, bil je abstinent vsled svoje goreče ljubezni do Boga in bližnjega. Kot dokaz so njegove lastne besede, ki jih je zapisal in potem govoril 18. oktobra 1914 svojim sogojencem: — — —. Pred menoj leži listič z osnutkom nekega govora, ki žal ni dovršen. Tu piše: »Vsak študent — naj bo abstinent!«

Zakaj? 1. To delo je narodno — kakor nobeno. Pri kupici vina »živijo« klicati narodu, je lahko.

2. Delo ljubezni do bližnjega. Koliko družin nesrečnih; če le enega pijanca izpreobrneš, spraviš srečo v družino, kar ti bo Bog plačal.

3. Delo ljubezni do Boga. Koliko se v pijanosti greši..., pohujšanje..., preklinjanje...

4. Državi koristno. Kaznilnice, zločinci — za državo sitnosti; rod peša, država nima potrebnih moči...

5. Najbolj pa samemu sebi koristiš. Značajnost — zatajevanje, toliko potrebno v življenju, tu se ga človek nauči.

To so besede, ki jih je zapisal in govoril petošolec. —

Ob počitnicah (med četrto in peto šolo) so neko nedeljo v njegovi rojstni vasi priredili veselico s plesom. Ernest pa si je izposloval dovoljenje politične oblasti, da bi takrat z drugimi dijaki napravil pošteno igro, da bi ljudi odvrnil od plesa. A dovoljenje je dobil prepozno, tako da so igrali šele v ponedeljek 18. avgusta pri precejšnji udeležbi dve zabavni igri. Plakate je napravil sam in jih tudi sam pribijal po hišah. »Ko je bilo že vsega konec,« tako piše svojemu bivšemu g. župniku, »sem stopil na oder in nekaj jecljal. Uspeh je bil: 51 odrastlih, 38 mladih junakov.« Da to ni bilo jecljanje, je umevno za vsakega, ako pomisli, da se jih je takoj pri prvem naskoku oglasilo za ondotne kraje tako visoko število...

Z bojišča je mnogo pisal in se zanimal za abstinentsko gibanje, bodril svoje sogojence k vztrajnosti, prosil predstojnike naklonjenosti. Velikonočno nedeljo je pisal med drugim: »Kakor sem že na dopisnici sporočil, sem s priklopitvijo abstinentskega krožka Marijini družbi in s spremembami v krožku samem popolnoma zadovoljen. Veseli me, da ste postali tako »radikalni« in pogumni. Dà, tak

sklep, tako zavezo storiti, je nekaj junaškega, še bolj junaško bo pa, če bomo to tudi vedno držali... Abstinenci biti je zame zdaj nekoliko težje kot prej. Odkar smo takorekoč na fronti, dobimo vsak dan pol litra vina (ali četrt litra rum), razen tega pa še kakih pet cigaret ali pa »pakelec tobaka za fajfo« — kot priboljšek. Kakor bi šale zbijali z mano! Sed ego abstineo nunc et semper a Baccho et tabaco... « Vivant sequentes!

Brezžični telefon. (Po članku J. Marsillaca v »Journal«-u sestavil dr. P. V. B.) Zadnja štiri leta so napredek brezžične telegrafije in telefona skrbno zamolčevali. Komaj da smo zvedeli nekaj nejasnih malenkosti. Čitali smo o brezžični telegrafiji smeri, s katero so ladje, aeroplani in zrakoplovi mogli vsak trenutek zvedeti svojo natančno lego, in o možnosti, pustiti aeroplane leteti brez pilota, vodene takorekoč od nevidne roke, in v zadnjem času o aparatih brezžičnega telefona, s pomočjo katerih je ameriški mornarski minister mogel govoriti na daljavo tisoč kilometrov s predsednikom Wilsonom, ko je plaval proti Združenim državam.

Resnica je, da sta vključ v vojski, ali morda ravno radi vojske, brezžična telegrafija in telefon silno napredovala. Prva je bila leta 1914 še prav nerodno, nespretno in precej počasno sredstvo za sporočanje. Zračne razmere so na njo veliko vplivale, vročina in pred vsem močna solnčna luč je neprestano ovirala ali pretrgavala občevanje, nevihte in drugi električni pojavi so motili oddane znake. Razen tega so se električni valovi razširjali okoli oddajalne postaje na ta način, kakor valovi, ki jih dela v vodo vržen kamen, in brzojav je mogel ujeti vsakdo, kdor je imel anteno (jambor z žičnim omrežjem). Z Morsejevim aparatom se je moglo oddati komaj kakih 20 besed na minuto, število oddaljenih aparatov se pa ni dalo pomnožiti, prvič ker so bili silno dragi in drugič, ker bi eden drugega motili, tako da bi postal eter nekaj babilonski stolp.

Tudi radijotelefonija se ni mogla razviti. Zračne razmere so igrale isto vlogo, kakor v radiotelegrafiji, več glasov se je strnilo v enega, tako se je včasih dala le iz smisla celega stavka uganiti posamezna beseda. Govoriti je bilo možno komaj na razdaljo petdesetih kilometrov. Vključ pomožnih mikrofonov je bilo govorjenje zelo moteno vsled brzajavnih znamenj. Trgovska uporaba je bila nemogoča. Z vsako anteno se je dal ujeti pogovor in pomnožitev postaj bi bila povzročila pravcato zmedo.

Danes je vse drugače. Delo francoskih, angleških in predvsem italijanskih znanstve-

nikov je napravilo v tej stroki naravnost revolucijo. Znani Marconi si je tu pridobil velike zasluge. Iznašel je namreč električne valove take vrste, da se dajo v ravni črti odposlati samo v eno smer in samo v gotovo daljavo in to s sigurno točnostjo. Gre tu za toke čisto novega značaja z valovi, dolgimi pri radijotelefoniji kakih petdeset metrov in s tako enostavnimi in dovršenimi stroji, da moremo brez pretiravanja reči, da so pogovori brez žice bolj jasni kakor oni z žico, na katere smo navajeni.

Smerni brezžični brzojav ima še posebno važnost. Iz smeri, odkoder prihaja znamenje, — če se odda dvema postajama, ki poznata svojo medsebojno razdaljo — se da najti natančna lega tretje (oddajalne) postaje, bodisi da je na ladji, zrakoplovu ali letalu. Vključ noči in megli more slednji vedno natančno vedeti svojo lego in po tem uravnati nadaljnjo plovbo ali polet. Razen tega so najnovejši aparati tako močni, da lahko dajejo znamenja na štirikrat večjo daljavo kakor prej, tako da more biti transatlantski parnik ali letalo v neprestani zvezi z eno izmed obeh celin, med katerima plove.

Pride pa zanimivejše. Z najnovejšo Marconijevo iznajdbo se dajo pošiljati, kakor smo omenili, v določeno smer različni dolgi in široki valovi. Mogli bi jih primerjati z žarom avtomobilskega reflektorja, ki se da po potrebi obračati na razne strani in žigar luč se da zmanjšati v tenko premo, enako svinčniku, ali razširiti v bolj ali manj širok snop svetlobnih žarkov. Taki so omenjeni električni valovi, samo seveda z razliko, da so nevidni, da jih ne more zaznati oko, temveč samo sprejemni stroj, ki je nalašč za to konstruiran. Dal bi se torej okoli nevarnih točk kakega obrežja (kleči, skalovja, sipin) napraviti brambni pas, kateremu se ne bi mogla približati nobena ladja, ne da bi bila obveščena v neki daljavi z avtomatičnim telefonskim signalom o bližnji nevarnosti.

Ta iznajdba bi se dala tudi uporabiti za zračni promet in ravnatelj Marconijeve radiotelegrafske družbe je rekel nedavno v govoru, ki je vzbudil ogromno senzacijo, da bo prišel kmalu trenutek, ko bo nemogoče zgubiti se v zraku. V vsakem večjem kraju bo oddajalni aparat, tako da bo pilot, ki jadra nad kakim krajem, slišal njegovo ime tako jasno — bolj jasno, hočem reči — kakor se razume ime postaje, ki ga kliče sprevednik vlaka. In kar je najznamenitejše, bo radi omejitve amplitude električnih valov pilot ime kraja šele tedaj začul, ko bo v gotovi bližini nad njim, to se pravi, ko bo prekoračil mejo

znamenja in v njem letel kakor na primer v luči spodaj stoječega mornariškega žarometa.

Danes je že mogoče pri brezžičnem brzojavu in telefonu zvezati postaje na tak način med seboj, da je zveza ravno tako gotova in tajna kakor zveza po kablu. S tem so premagane tudi težave kablskega voda v divjaških ali oddaljenih krajih, čigar urejevanje stane ogromne vsote. Danes je možno oddati brezžično z enostavnim aparatom 150 in z dvojnimi 300 besed na minuto. Daljava, na katero se more danes brezžično brzojaviti, znaša 20.000 km in Evropa je v direktni zvezi z Avstralijo. Na svetu je že država, ki ima kakih 40 radijo-telefonskih postaj. Gotovo Francija! Ne, temveč Kitajska.

Zgodovinske anekdote.

(Prof. dr. V. Šarabon.)

Buffalo Bill. Lansko leto je umrl slavní polkovnik Viljem Friderik Cody, znan pod imenom Buffalo Bill, star 70 let. Njegovo življenje je bilo prav romantično in prav ameriškansko. Njegov oče mu je umrl v takozvani obmejni vojski s Kanado in mladi Cody je postal ekspresni poštni jezdec. Dvajset let star se je poročil in se oprijel posebnovrstne obrti: prevzel je nalogo, da bo zalagal celo delavsko armado, zaposleno pri gradbi kanadsko-pacifiške železnice, z bivolskim mesom. Začel je velikanske vznemirljive love na divje bivoie. On sam je v 18 mesecih ustrelil 4280 bivolov, kar mu je naklonilo naslov: Buffalo Bill. Pod tem imenom je ostal slaven tudi še pozneje. V letih 1868—72. se je boril z Indijanci Sioux in Čejene in je v neki bitki v dvoboju ubil »rumeno roko«, glavarja čejenskih Indijancev. O njegovi hrabrosti, drznosti in spretnosti v streljanju so pravili čudeže. L. 1883. je ustanovil novo podjetje; zbral je zastopnike raznih indijanskih plemen in z njimi prirejal predstave po vsej Ameriki in Evropi; dvakrat je bil tudi na Dunaju in menda enkrat tudi v Ljubljani. Hotel je pokazati vse grozote bojev s temi plemeni. Zaslužil si je s tem večmilijonsko premoženje. Pripovedujejo o njem več anekdot, zlasti o njegovi bistrumnosti in

pričujočnosti duha. V 70 letih je bil veliki ruski knez Aleksej v Uniji kot gost ameriškanske vlade. Ta mu je hotela napraviti zabavo posebne vrste in je priredila zanj lov na bivoie. Buffalo Bill, tedaj na vrhuncu slave kot lovec in borilec proti Indijancem, je dobil dotični nalog. Dal je velikemu knezu svojega lastnega slavnega konja na razpolago in šli so, spremljani od konjenišva. Kajti takrat so bili boji z Indijanci še hudi in treba jim je bilo biti pripravljenim na vse. Kmalu so dobili čredo bivolov in lov se je začel. Ne dolgo in že pridrvi neki narednik k Billu in mu pravi, da je eden od »kraljev« že trikrat padel s konja. Imel je namreč kneza in pa krasno opremljeno njegovo spremstvo vse za kralje. »Kaj naj napravimo?« Bill pravi: »Pritrdite mu z jermeni krono pod brado, njega samega pa z vrvmi na konja in šlo bo.« Pa je šlo. — Enkrat je bil Cody s svojo »divjezahodno razstavo« v Londonu. Seznanil se je s princem Wales, poznejšim kraljem Edvardom VII. Ta je bil ves navdušen za predrznega Amerikanca. Takrat so bili v Londonu štirje kralji na obisku, Edvard jih je pregovoril, da so šli z njim v cirkus. Ne še dosti, pregovoril jih je tudi, da so se usedli v slovito Billovo »smrtno kočijo« in galopirali v najsmelejšem diru po celi areni. Po predstavi vpraša Edvard Billa: »No, ali ste kdaj tam v divjem zahodu imeli kaj višjega v kočiji kakor danes?« — »O da, enkrat smo igrali karte, pa sem imel štiri kralje in najvišjega fanta.«

Rešitev uganke v 7. številu Mentorja.

Slika nam predstavlja državi Kamerun in Peru.

Rešitev so poslali: Celje: Gubenšek Fr. in Černe Jož. iz 5. gimn., Gobec Mir. in Lihteneker Radovan iz 4. gimn. Kranj: Benedik Val. in Bitenc 2. gimn. Maribor: Bohanec Fr., Lasbaher Fr. in Urankar Jožef 2. gimn., Pipuš Zoran 2. gimn. Št. Vid: J. Kovač in Šorli Pet. 4. gimn.; Breclj B., Didič St., Eržen Pet., Lapanja Vl., Podobnik J., Puc Danilo, Šmuc Ferd. in Sosič Ant. iz 3. gimn.; Lavrenčič A. 2. gimn.; Cunder Milan, Muren Jož. iz 1. gimn. Veržej: Gorenšek Iv., Kuk Jož., Tome Al. in Vogrin Štef. 4. gimn. razreda.

KNJIGOVEZNICA KAT. TISK. DRUŠTVA V LJUBLJANI

se priporoča v izvršitev
vsakovrstnih

knjigoveških del.

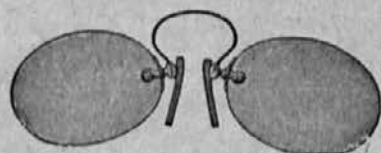
Solidno delo. Zmerne cene.
Knjižnicam znaten popust.

I. KETTE

LJUBLJANA

FRANCA JOŽEFA CESTA 3

Klobuki, palice, perilo, kravate, pa-
lice, dežniki, galoše, toaletne po-
trebščine itd. Vsi predmeti
za telovadbo, turistiko
in drug šport.

Fr. P. Zajec, izprašani optik
Ljubljana, Stari trg 9

priporoča svoj dobro urejeni optični zavod
kakor tudi različne vrste naočnikov, ščipal-
cev, toplomerov, daljnogledov itd. Popravila
očal, ščipalcev itd. izvršuje dobro in ceno!

Prodajalna Katoliškega tiskovnega društva

(H. Ničman v Ljubljani)

priporoča svojo bogato zalogo

šolskih in pisarniških potrebščin

kakor: raznovrstni papir,
zvezke, noteze, razne zapis-
nike, kopirne knjige, šolske
in pisarniške mape, radirke,
pisala, črnilo, gumi, tintnike,
ravnila, trikote, šestila, bar-
ve, čopiče, raznovrstne raz-
glednice in devocijonalije.

Priporočljiva domača trrdka!

Podpisani izjavljam v imenu stavbnega od-
bora za zidanje nove cerkve v Šmihelu pri
Žužemberku, da je gospod

Rajko Sušnik

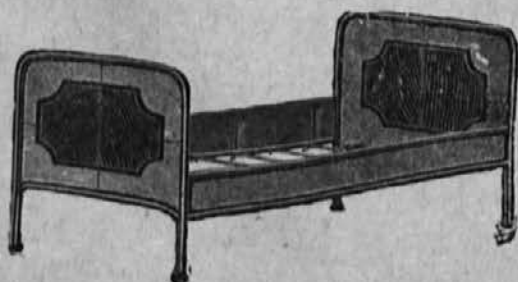
umetni steklar v Šiški

napravil v imenovani cerkvi enajst novih oken,
krasno in umetno v gotičnem slogu, v splošno
zadovoljnost in po zmerni ceni ter je zato v
svoji stroki vreden najboljšega priporočila.

Za stavbni odbor:

V Šmihelu,
dne 12. avgusta 1909.

FRANČIŠEK GABRŠEK,
župni upravitelj.

Telovadne priprave in orodje, vsakovrstne
gospodinske in gospodarske predmete, ku-
hinjsko opremo, železno pohištvo, orodje,
raznovrstno železnino, nagrobne križe in
prvovrstne **poljedelske stroje** priporoča
prva domača trrdka te stroke

FR. STUPICA V LJUBLJANI

Marije Terezije cesta št. 1

veletrgovina z železnino in razpošiljal-
nica poljedelskih strojev.

Priporočamo:

Grško-slovenski slovar.

Sestavil prof. Anton Dokler.

Fizika

za višje razrede srednjih šol.

Spisal prof. Jožef Reisner.

Kemija

za sedmi gimnazijski razred.

Spisal prof. Jožef Reisner.

Besede in rekla

k sedmi knjigi Herodotovih zgodopisnih raziskavanj.

Sestavil prof. Fr. A. Jerovšek.

Slovarček

k IV., VI., XVI., XVIII., XXII. in XXIV. spevu Iliade.

Spisal prof. Anton Koritnik.

Založil

zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano

kjer se dobivajo označene knjige.
